

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

ILONA SLABOVÁ

**PARTNERSKÉ VZTAHY V RANÉM NOVOVĚKU
VE SVĚTLE KNIH SVĚDOMÍ**

VEDOUCÍ PRÁCE: PhDr. Pavel Král, Ph.D.
ČESKÉ BUDĚJOVICE 2006

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Českých Budějovicích 31. 7. 2006

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce PhDr. Pavlu Královi, Ph.D., za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Partnerské vztahy v raném novověku ve světle knih svědomí

Anotace

Tato bakalářská práce se zaměřuje na partnerské vztahy v raném novověku. Zabývá se otázkami manželského soužití a postavením muže a ženy. Také představuje rituál námluv, dvoření, výběr partnera a přibližuje průběh svatby. Zaměřuje se na svaatební smlouvy a zastavuje se u majetko-právního postavení ženy, kde mimo jiné objasňuje pojem věna a následné zabezpečení ženy. Hlavním pramenem pro tuto práci je Kniha svědomí konzistoře pražské z let 1607-1609. Konzistoř pražská byla ústředním orgánem kališnické církve v českém státě 16. století. Náplní její činnosti byla správa církve, dosazování kněží k farám a vrchní soudnictví. Kniha svědomí je kniha církevní justice. Obsahuje svědecké výpovědi převážně manželských sporů. Tento pramen zatím nenašel v dílech českých historiků mnoho uplatnění. Malá pozornost, která mu byla věnována, se zaměřuje spíše na rozbor knih z hlediska trestního procesu. Tato práce se pokouší rekonstruovat rozbor chování a myšlení měšťanských skupin. Na základě těchto výpovědí rozebírá partnerské soužití lidí této doby a podkřývá jejich uvažování a jednání. Autorka také seznamuje čtenáře s dalšími možnostmi využití těchto knih a s úskalím jejich interpretace. Pro tuto práci byly využity také normativní prameny představující kodifikace městského a zemského práva. Součástí práce je registová edice zmíněné knihy svědomí.

Partner relationship in early modern history in the light of Books of Witness

Summary

The bachelor thesis is about common relationships in the early modern period. It deals with the main questions of matrimonial cohabitation and the role of a man and a woman. It also represents various means of rituals and courtships, selection of a partner and a wedding process. It emphasizes the importance of a marriage settlement, property and legal rights of a woman itself with a precise clarification of an endowment and thus the whole provision of a woman. The main source of this dissertation is the Book of Witness of Prague Consistory dated 1607-1609. The Prague Consistory was the central body of Calixtine Church in the Bohemian state in the 16th century. Its major activities were church administration, appointment of parish priests and superior courts. The Book of Witness is the book of clerical justice. It contains the testimonies of marriage disagreements. However, this source has not yet been recognized by many Czech historians. There was only a little search done in the area of criminal procedure. This dissertation tries to reconstruct the analysis of behaviour and thinking of urban people. It uses individual testimonies about relationships and it reveals communication and behaviour of the townsfolk. The author also informs readers about other useful possibilities of described resource and its difficulty in interpretation. Normative sources of codified municipal law were also used for this dissertation. The part of this dissertation is a selective edition of the Book of Witness.

Obsah

1. Úvod	7
2. Manželství	15
2.1. Vznik manželství	15
2.2. Doména církve	17
2.3. Úpravy manželství v Čechách	19
2.4. Manželství ve společnosti	20
2.5. Postavení muže a ženy	21
3. Svatební rituál	24
3.1. Výběr partnera	24
3.2. Dvoření	25
3.3. Zásnuby	27
3.4. Svatební rituál	29
4. Soudní proces	33
4.1. Druhy soudů	33
4.2. Průběh procesu	35
5. Kniha svědomí jako pramen pro poznání manželského soužití	37
6. Partnerství ve světle knih svědomí	44
7. Závěr	54
8. Seznam pramenů a literatury	58
9. Příloha	62
9.1. Ediční poznámka	62
9.2. Regestová edice knihy svědomí	62

1. Úvod

Téma partnerských vztahů raného novověku nabízí nepřehledné množství uchopení a využití. Dovoluje nahlédnout do soukromí lidí na přelomu 16. a 17. století. Přibližuje nejen samotné partnerství či manželství této doby, ale umožňuje, díky vypovídací hodnotě pramene, pochopit uvažování a nazírání na svět lidí raného novověku. Poodkrývá každodennost prostého člověka, jeho rituály a běžné starosti.

Práce se bude zabývat všeobecný vznikem manželství, jeho postavením, úpravami během let, vnímáním společnosti i církve, která měla manželství ve své kompetenci a bude se zabírat také tím, jaké bylo partnerství daného období. Bude položena otázka, zda vznikala manželství i z lásky, zda existovalo jakési citové sepnutí či přátelství. Práce chce objevit, jak se partneři navzájem vnímali, co od sebe očekávali, či jaká byla úloha partnerů v manželství. Pokusí se přiblížit možnosti seznámení, poukáže, podle čeho si lidé této doby vybírali partnera, a také co bylo při výběru důležité. Jakou roli hrál názor rodičů, jaký vliv měl majetek či pověst partnera ve společnosti. První část práce je vyhotovena na základě literatury. Pátá a šestá kapitola se zaměřuje na rozbor partnerství na základě pramene.

Hlavní pramen, který byl pro tuto práci využit, je kniha svědomí Konzistoře pražské z let 1607–1609. Tento trestně právní pramen představuje soudní výpovědi svědků u převážně manželských sporů. Manželské spory měla ve své kompetenci církev, jejíž správa pro období 16. a počátek 17. století náležela Horní a Dolní konzistoři. Dolní konzistoř pražská vznikla roku 1478 jako správní středisko kališnické církve při Týnské fari na Starém Městě pražském.¹ Byla tvořena osmi kněžími a čtyřmi univerzitními mistry. Činnost konzistoře zabezpečoval výkonný orgán tří defenzorů. Konzistoř ustanovovala kněží k farám a měla na starost veškeré vrchní soudnictví kališnické církve. Katolická církev měla svou konzistoř tzv. Horní, sídlící při pražském hradě. Náplň její činnosti byla podobná jako u Dolní konzistoře, ale lišila se svým složením.² Roku 1609 Majestátem Rudolfa II. byla Dolní konzistoř reorganizována ve společný

¹ Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan DOBEŠ – Jan JANÁK, *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*, Praha 2005, s. 187.

² V čele byli pouze dva administrátoři. Horní konzistoř v tomto složení fungovala do roku 1561, kdy byl v Čechách obnoven úřad arcibiskupa. Petr VOREL, *Velké dějiny země Koruny české VII*, Praha 2005, s. 260.

orgán Jednoty Bratrské a novoutrakvistické církve. Zánik Dolní konzistoře je spjat s porážkou českého stavovského povstání roku 1620 a definitivně s Obnoveným zřízením zemským roku 1627, kdy nástupem rekatolizace a jediným povoleným katolickým náboženstvím se správa české církve vrací do rukou arcibiskupské kanceláře.³

Tato studie vychází z rozboru výše zmíněné knihy svědomí. Práce se zaměřuje na její rozbor a ukazuje možnosti jejího využití. Tento druh pramene nebyl dosud příliš využíván. V malé míře našel uplatnění pro dějiny kriminality, kdy historikové přejímali krátké úryvky z těchto knih.⁴ Kniha poskytuje pohled nejen na soudní řízení a soudní proces, ale i na dějiny každodennosti a studium mentalit. Možné je ho také využít na studium jazyků, onomastiku – studium vlastních jmen a genealogii, popřípadě demografii s možností využití profilu svědků. Stranou nezůstává ani rozbor chování a myšlení měšťanských skupin, pro které chybí širší pramenná základna.

Název knihy svědomí (*liber conscientiae*) je odvozen od slova svědčit, tj. vydávat svědectví. Jak již bylo řečeno, dosavadní využití těchto knih není příliš veliké. Dosud se mu věnovali například Zikmund Winter, ten se na základě výzkumu městských knih snažil přiblížit každodenní život těchto měst,⁵ Eva Procházková, která editovala část berounské knihy svědomí,⁶ Bohumil Roedl editoval knihu svědomí města Žatce.⁷ Jedno z posledních děl věnující se této tematice je diplomová práce Zlaty Brátkové, která pracovala s dvěma knihami svědomí z Malé Strany a Starého Města pražského.⁸ Se stejným pramenem pracoval i Jindřich Francek, rozbor knih svědomí uplatnil na při-

³ Z. HLEDÍKOVÁ – J. DOBEŠ – J. JANÁK, *Dějiny*, s. 187-190.

⁴ Kriminalitou ve světle knih svědomí se zabýval například Karel Jaromír ERBEN, *Výpisky z Bílé knihy svědomí*, Časopis Musea Království českého 37, 1863, s. 306-312. TÝŽ, *Kniha „bílá na puohony k svědomím“*, Časopis Musea Království českého 35, 1861, s. 387-392. Jiří KLABOUC, *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*, Praha 1967. Josef VÁVRA, *Z berounských knih svědomí*, Český lid 1, 1892, s. 64-67. Eva PROCHÁZKOVÁ, *Postavení delikventa a vězeňská praxe v raně novověkém Berouně (edice a rozbor zápisů v knize svědomí z roku 1626)*, Středočeský sborník historický 20, 1994, s. 73-87.

⁵ Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst II*, Praha 1892.

⁶ E. PROCHÁZKOVÁ, *Postavení*, s. 73-87.

⁷ Bohumil ROEDL (ed.), *Svědectví z morového času*, Praha 2003.

⁸ Zlata BRÁTKOVÁ, *Pražské knihy svědomí z konce 16. století*, Pražský sborník historický 31, 2000, s. 5-36.

blížení manželství raného novověku.⁹ Kromě zmíněné knihy svědomí byly pro tuto práci využity normativní prameny. V první řadě to byly zemské zákony, vydané v edici Josefa a Hermenegilda Jirečka, *Zřízení zemská království českého 16. věku*.¹⁰ Pozornost byla zaměřena na oblast týkající se manželství a právního postavení ženy. Vyplynají z něj právní možnosti ženy, jako například právo na věno, výše obvěnění, pozice vdovy, nárok ženy na majetek, oprávnění na rozhodování o něm a úpravy manželství.¹¹ Dále bylo využito *Obnovené právo a zřízení zemské z roku 1627*.¹² Obnovené zřízení zemské obsahovalo ustanovení státního, soukromého a trestního práva a předpisy týkající se soudního řádu. Obnovené zřízení zemské právně utvrzovalo podřízení českých zemí habsburskému absolutismu. Ustanovení týkající se manželství a postavení ženy opakují starší nařízení.

V neposlední řadě bylo v této práci využito městské právo. Počátek sepsání městského práva spadá do první poloviny 16. století a je připisováno Brikcímu z Licka. Nicméně jeho právo nebylo městy přijato, a proto jsem se podrobněji zabývala až právem Pavla Kristiána z Koldína,¹³ sepsaným roku 1579. Tento klatovský měšťan se stal mistrem svobodných umění na Karlově univerzitě a písařem Nového Města pražského. Radou Nového Města pražského byl požádán, aby sepsal městské právo. Koldín nevycházel z magdeburského práva, ale obohatil svou práci prvky římského práva upraveného k domácím účelům. Trvalo více jak sto let, než bylo uznáno jako jediné závazné právo pro města zemí Koruny české. Zákoník obsahoval právní předpisy, které v podstatě

⁹ Jindřich FRANCEK, *Zločin a sex v českých dějinách, manželské spory a sexuální kriminalita v raném novověku*, Praha 2000.

¹⁰ Tyto zákony obsahují zřízení z let 1500 (Vladislavské zřízení zemské), 1517 (Svatováclavská smlouva) a úpravy z let 1549 a 1564. Je to první kompletně sepsané zemské právo, obsahující veškeré zemské zákony. Josef JIREČEK – Hermenegild JIREČEK (edd.), *Zřízení zemská království českého XVI. věku*, Praha 1882.

¹¹ Patří sem například články o poručenství ženy, o tom, že vše co žena dostane musí být uvedeno v kšaftu, o ochraně ženy před nuceným sňatkem. Článek o nutném souhlasu rodičů k sňatku, o ustanovení plnoletosti. Uzákonění, že žena může volně nakládat se svým majetkem apod. J. JIREČEK – H. JIREČEK, *Zřízení*, s. 374-379.

¹² Hermenegild JIREČEK (ed.), *Obnovené právo a zřízení zemské dědičného království českého 1627*, Praha 1888.

¹³ Josef JIREČEK (ed.), *Pavel Kristián z Koldína, Práva městská království českého a markrabství moravského*, Praha 1876.

upravovaly veškerý život obyvatel města, jeho správu a soudnictví. I zde jsou zákony vztahující se na manželství a ženy podobné jako u zemských zřízení, z kterých také Koldín vycházel. Je zde však podrobnější popsání pojetí manželství, ustanovení výše obvěnění a konkrétní postupy při manželských sporech.¹⁴

K tématu partnerských vztahů měšťanských skupin je velmi omezená pramenná základna. K studiu partnerství této doby by také bylo možno využít prameny osobní povahy jako například kroniky, deníky či osobní korespondenci. Nicméně úhel pohledu této práce byl zaměřen převážně na měšťany, a tyto prameny se zabývají osobami vyššího společenského postavení, proto jim nebyla věnována pozornost.

Z použité literatury byla střediskem zájmu literatura zabývající se gender studiem. Zde bych nejprve ráda představila samotný pojem gender. Mnoho historiků, hlavně v počátcích této disciplíny, užívalo tohoto výrazu pro dějiny ženy. To je poněkud nesprávné, neboť gender není jen studiem žen či jejich postavení, ale téma ženy musí být chápáno vždy současně jako téma muže. Nelze mluvit o ženách, aniž by se jedním dechem nemluvalo o vztahu mezi ženou a mužem. O vztahu mezi matkou a dítětem, otcem a dcerou, o vztazích mezi sourozenci, vztazích sociálních i ekonomických. Historie byla dříve popisována výhradně jako něco, co prožívají a tvoří muži, v současné době je třeba se na dějiny podívat jinak, z jiného úhlu.¹⁵

Gender history v Čechách vznikala již v 19. století v dílech Karla Slavoje Amerlinga a Vojtěcha Náprstka. Vynikajícím dílem je také edice Františka Dvorského o korespondenci českých šlechtičen.¹⁶ Po úrodných čtyřicátých letech je v letech následujících literatura věnující se ženám značně na ústupu. Opět se k ní vrací pozornost v letech sedmdesátých s feministickým hnutím. Gender history se v poslední době věnovala ženám hlavně z demografického hlediska. V Čechách se na tento úhel pohledu soustřeďuje hlavně Pavla Horská, Eliška Čáňová nebo Josef Grulich.¹⁷ Pohled na právní po-

¹⁴ J. JIREČEK, *Práva*, s. 100-114.

¹⁵ Milena LENDEROVÁ, *Gender history v českých zemích*, in: Česko-slovenská historická ročenka 2001, Brno 2001, s. 139-147.

¹⁶ František DVORSKÝ (ed.), *Staré písemné památky žen a dcer českých*, Praha 1869.

¹⁷ Pavla HORSKÁ a kol., *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*, Praha 1990. TÁŽ, *Umělé přerušování těhotenství pohledem historické demografie*, *Historická demografie* 27, 2003, s. 225-242. Eva KAČEROVÁ, *Sňatečnost v 17. a 18. století ve světle matrik pražské farnosti Panny Marie pod řetězem*, *Historická demografie* 28, 2004, s. 35-54. Josef GRULICH, *Slavnostní okamžiky – svatební a křestní obřad v období raného novověku (závěry tridentského koncilu a praž-*

stavení ženy poskytla Anděla Kozáková či Jiří Klabouch.¹⁸ Další studium ženy bylo zaměřeno na dosud marginální oblast, a to na čarodějnice. Předním autorem zabývajícím se tímto tématem je Jindřich Francek, který kromě čarodějnic a hrdelních procesů přibližuje také trestní právo.¹⁹

V současné době postavení ženy zaujímá větší množství autorů. Jmenujme alespoň Pavlu Vošáhlíkovou, která představila pohled na ženu v politice na přelomu 19. a 20. století,²⁰ Milenu Lenderovou, která se věnuje hlavně dějinám každodennosti 19. století. Napsala také vynikající monografii o Zdeňce Braunerové, naší přední malířce a grafičce.²¹ Neopomijí ale ani pohled na ženu staršího období.²² V díle *Eva nejen v ráji* se zabývá myšlenkou rovnosti pohlaví, znevýhodněním ženy a postavením ženy uvnitř rodiny. Přibližuje také veřejnou angažovanost žen a představuje ženy, které měly možnost se veřejně uplatnit. Kromě výše zmíněných autorů je to třeba také Božena Kopiczková zaměřující se hlavně na ženy v období přemyslovských Čech a husitství.²³

ské synody ve světle jihočeských matričních zápisů z 2. poloviny 17. století), *Historická demografie* 23, 2000, s. 49-82.

¹⁸ Anděla KOZÁKOVÁ, *Právní postavení ženy v českém právu zemském*, Praha 1926. Jiří KLABOUCH, *Politický konsens k manželství v Čechách*, Praha 1960. TÝŽ, *Manželství a rodina v minulosti*, Praha 1962.

¹⁹ Jindřich FRANCEK, *Čarodějnické příběhy*, Praha 2005; Kromě Francka se čarodějnictvím zabývá RYCHLÍKOVÁ M; František SPURNÝ; Bedřich ŠALANDA; Zikmund WINTER a Čeněk ZÍBRT. Srov. také Zdeněk BIČÍK (ed.), *Knihy smolné*, Hradec Králové 1969. Jaroslav PÁNEK (ed.), *Smolná kniha městečka Divišova z let 1617-1751*, Praha 1977. Emil Pavel LÁNY (ed.), *Knihy černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let 1573-1630*, Rokycany 1911.

²⁰ Pavla VOŠÁHLÍKOVÁ, *Česká žena v politice a veřejné činnosti na přelomu 19. a 20. století*, *Documenta pragensia* 13, Praha 1996, s. 291-299.

²¹ Milena LENDEROVÁ, *Zdenka Braunerová*, Praha 2000. TÁŽ, *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, Praha 1999.

²² M. LENDEROVÁ a kol., *Eva nejen v ráji, Žena v Čechách od středověku do 19. století*, Praha 2002.

²³ Božena KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna, královna česká*, Praha 2003. TÁŽ, *Historické prameny k studiu postavení ženy v české a moravské středověké společnosti*, Praha 1992. TÁŽ, *Manželské spory žen pozdního středověku v protokolech ústředních církevních úřadů v Praze*, *Documenta pragensia* 13, Praha 1996, s. 57-65. Srov. také Josef JANÁČEK, *Ženy české renesance*, Praha 1987. Ženou husitského období se věnovala Anna CÍSAŘOVÁ – KOLÁŘOVÁ,

K ženě šlechtického prostředí obrací svou pozornost například Pavel Král, Václav Bůžek či Petr Maťa.²⁴

Z cizích autorů, kteří se soustřeďují na postavení ženy je to např. Edith Ennenová a její *Ženy ve středověku*.²⁵ Tato autorka se věnuje křesťanskému pojetí ženy, hnutí ženské zbožnosti, postavení ženy v městské společnosti a ženám šlechtickým. Stranou nezůstává ani Beatrix Bastlová či Susan Karant-Nunn²⁶ věnující pozornost ženě

Žena v hnutí husitském, Praha 1915. Daniela TINKOVÁ, *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*, Praha 2004. Jan HORSKÝ, *Tématika ženy v německé historicko-antropologické literatuře*, Documenta pragensia 13, Praha 1996, s. 31-40.

²⁴ Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha – Litomyšl 2002. Pavel KRÁL, *Křtiny, svatby a pohřby. K vzájemné reflexi panovnických a šlechtických přechodových rituálů ve druhé polovině 16. a první polovině 17. století*, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= Opera historica 10), s. 439-456. TÝŽ, *Heiratsverträge und Testamente in Böhmen im 16. und 17. Jahrhundert*, in: Josef PAUSER – Martin SCHEUTZ – Thomas WINKELBAUER (edd.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.-18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch*, Wien 2004, s. 477-495. Václav BŮŽEK, *Rytíři renesančních Čech*, Praha 1995. Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004. TÝŽ, *Rituál zasnub v deníku renesančního kavalíra*, *Dějiny a současnost* 18, 1996, č. 6, s. 11-15. Srov. také Margaret LEMBERGOVÁ, *Hanavské zasnuby Albrechta Jana Smiřického*, *Dějiny a současnost* 16, 1994, č. 6, s. 15-18. Jana RATAJOVÁ, *Pražské testamenty (1600-1620) jako pramen k dějinám rodinných struktur*, *Pražský sborník historický* 30, 1998, s. 90-125. Petr VOREL, *Pernštejnská svatba v Prostějově roku 1550*, *Časopis Matice moravské* 114, 1995, s. 139-162. Milena HAJNÁ, *Kterak se tělesného hříchu uvarovati. Svatby dívek z rožmberského fraucimoru koncem předbělohorské doby*, *Dějiny a současnost* 25, 2003, č. 4, s. 23-26.

²⁵ Edita ENNENOVÁ, *Ženy ve středověku*, Praha 2001.

²⁶ Beatrix BASTL, *Eheliche Sexualität in der Frühen Neuzeit zwischen Lust und Last. Die Instruktion des Fürsten Karl Eusebius von Liechtenstein*, *Archiv für Kulturgeschichte* 78, 1996, s. 277-301. Susan C. KARANT – NUNN, *The reformation of ritual. An interpretation of early modern Germany*, London 1997. Srov. také Christine MEKK (ed.) *Women in Renaissance and Early Modern Europe*, Dublin 2000. Natalie Zemon DAVIS – Arlette FARGE (edd.), *A History of Women in the West III. Renaissance and Enlightenment Paradoxes*, Cambridge-London 1994. Christine PETERS, *Gender, Sacrament and Ritual: The making and meaning of marriage in late medieval and early modern England*, *Past and Present* 169, 2000, s. 63-96.

v německém prostředí. Podobný úhel pohledu jako gender studie má také historická antropologie, která staví konkrétního člověka s jeho jednáním, myšlením, pocity a utrpením do středu historické analýzy.²⁷ Zaměřuje se na mnohostrannou kulturně sociální podmíněnost jednotlivce v proměnách času, na zvláštnost a svébytnost lidského jednání. Do ohniska svého zájmu staví člověka v jeho zvláštnosti, ucelenosti a závislosti na přírodě, společnosti a kulturní tradici. Nezohledňuje výlučně rozumové jednání, ale sleduje ve stejné míře pocity a nálady, jež nejsou o nic méně racionálně ukotvené než rozum sám. Historická antropologie se tedy soustřeďuje nejen na politické a ekonomické počínání, ale stejně tak na soukromí. Pohlíží na člověka jako na proměnlivou bytost, která nikdy nezůstává stejná a nikdy stejně nereaguje, ale vztahuje se nanejvýš odlišně k určitým situacím a skutečnostem.²⁸ Svědecké výpovědi v knize svědomí ukazují jedince jako konkrétního aktéra dějin. Tyto výpovědi umožňují sledovat člověka s jeho pocity, reakcemi a vlastní vše obklopující realitou. Zaznamenávají postavení svědka k určitým situacím a vnímání okolí.

Kromě literatury, která se zabývá postavením ženy, byla pro tuto práci využita literatura, zabývající se církevním právem. Předně je to kniha od Františka Poláška.²⁹ Tato kniha je vlastně příručkou a pomůckou kněžím pro práci a přípravu věřících na manželství. Obsahuje předpisy, kterými se řídí správa této svátosti. Osvětluje původ manželství, vlastnosti manželství, vznik manželství a jeho zaměření a to i z historického pohledu – vysvětluje vývoj manželství a názory církve na něj. Další knihou o manželství z pohledu církve je kniha od Evžena Freimanna.³⁰ Kniha představuje církevní právo, souhrn norem, kterými se podmiňuje život a vztah lidí v církvi. Zajímá se o historicko-právní pohled studia církevního práva.

Další oblastí je literatura právnická. V první řadě je to určitě dílo od Karla Malého.³¹ Tato monografie představuje výklad o minulosti české právní kultury a českého státního vědomí. Obsahuje poznámky o proměnách české státnosti, pohled na politický a ekonomický život. Stručně shrnuje přehled vývoje státu od počátku naší státnost,

²⁷ Richard van DÜLMEN, *Historická antropologie – vývoj, problémy, úkoly*, Praha 2002, s. 11-12.

²⁸ TAMTÉŽ, s. 33.

²⁹ František POLÁŠEK, *Církevní manželství podle kanonického práva*, Praha 1990.

³⁰ Evžen FREIMANN, *Úvod do studia církevního práva*, Teplice 2002.

³¹ Karel MALÝ, *České právo v minulosti*, Praha 1995.

tj. rodového práva, až do konce rakousko uherské monarchie. Ukazuje proces soudního zřízení, organizaci soudnictví a kodifikaci práva. Na tento druh literatury byla zaměřena pozornost, kvůli přiblížení soudního procesu raného novověku.

Rodinu a její postavení přibližuje kniha Jana Horského.³² Prostřednictvím studia dějin rodiny lze lépe poznat nejen demografické chování lidí minulých století, nýbrž je možné upřesnit si i představy o postavení jednotlivce ve společnosti, či vyslovit se k teoriím o ukázkování sociálního chování. Autor sleduje kulturu, společnost, ale i ekonomické podmínky. Ve své knize přibližuje průměrný počet osob připadajících na jednu rodinu, vztah k hlavě domácnosti a konfiguraci manželských párů. Pokládá si otázku jak se rodina navenek jeví, jak se začleňuje do společnosti, roli příbuzenských vazeb, otázky otcovské autority, ale upřesňuje i otázky postojů ke sňatku, pohled na tělesnost a sexualitu či vazbu rodičů k dětem.

Cílem této práce je podat co nejucelenější pohled na manželství, na jeho vznik, na výběr partnera, partnerské soužití a spory manželů. Součástí této práce je také edice zmíněné knihy svědomí v registrové podobě.

³² Jan HORSKÝ, *Rodina našich předků*, Praha 1996.

2. Manželství

2.1. Vznik manželství

Manželství jako přirozená potřeba spojení muže a ženy existuje od pradávna. Manželství představuje pro partnery oporu v životě a přátelství, také přináší řád, ukazuje a udržuje mír.³³ Již v první knize Mojžíšově se píše, že Bůh stvořil člověka jako muže a ženu. Dále se zdůrazňuje, že žena je od muže uznána jako jemu podobná a jako muži rovná družka v životě. Proto muž opouští svého otce a matku a přilne ke své ženě a stanou se jedním tělem.³⁴ Díky interpretaci Bible je na manželství nahlíženo jako na přirozenou a běžnou věc. Evropské národy uzavíraly manželství každý podle svých zvláštních obyčejů ještě dlouho po přijetí křesťanství.³⁵ Ani v prvotní církvi nebyly žádné zvláštní podmínky pro uzavírání sňatku, svatba byla rodinnou záležitostí.³⁶ V Písmu bychom marně hledali formu předepsanou pro uzavření manželství. Manželství vznikalo vždy vzájemným vyslovením slova „ano“ (*consensus*),³⁷ ať už uvnitř rodiny nebo před církevní instancí. Tento souhlas vyjadřoval vzájemnou vůli snoubenců uzavřít manželství.³⁸ Ke sňatku stačil prostý slib manželský a následoval-li po něm pohlavní styk, platilo manželství za uzavřené.³⁹ Nebylo třeba veřejných ohlášek ani sepsání smlouvy. Do kostela se chodilo jen pro kněžské požehnání, a to až po obřadu.⁴⁰

Křesťanské učení o manželství vycházelo z antického myšlenkového světa, kdy názory samotného Krista v otázkách manželství byly modifikovány a doplňovány

³³ Georges DUBY, *Rytíř, žena a kněz. Manželství ve Francii v době feudalismu*, Praha 2003, s. 28, 53.

³⁴ Jan KAPRAS, *Manželské právo majetkové dle českého práva zemského*, Praha 1908, s. 48. Srov. „*Manželství jest pořádné spojení osoby mužské s osobou ženskou, obsahující nerozdílné jich spolu s sebou životem obcování. Nad řádným manželstvem ruka držána býti má, nebo z něho všecko dobré pochází.*“ J. JIREČEK (ed.), *Práva*, s. 100.

³⁵ F. POLÁŠEK, *Církevní manželství*, s. 12.

³⁶ Georg DENZLER, *Zakázaná slast. 2000 let křesťanské sexuální morálky*, Praha 1999, s. 65.

³⁷ Jiří KLABOUCH, *Manželství a rodina v minulosti*, Praha 1962, s. 56.

³⁸ G. DENZLER, *Zakázaná slast*, s. 66.

³⁹ Christiane KLAPISCH – ZUBEROVÁ, *Ženy a rodina*, in: Jacques Le GOFF (ed.), *Středověký člověk a jeho svět*, Praha 1999, s. 249.

⁴⁰ J. KLABOUCH, *Manželství*, s. 59.

jeho následovníky. Učení apoštolů a církevních otců o manželství navazovalo na asketické mystické směry požadující důsledné a co možná nejúplnější potlačení smyslných choutek a umrtvení těla.⁴¹

Přísnou kázeň zavedl až svatý Pavel z Tarsu, podle kterého bylo manželství pro ty, kdo nemohli žít v sexuální abstinenci. Život mimo manželství ale viděl jako vyšší životní hodnotu.⁴² Svatý Pavel se snažil udělat z askeze všeobecný ideál, o který se měl každý člověk snažit a zachovávat jej i v manželství.⁴³

Na přelomu 4. a 5. století v době svatého Augustina se objevil první skutečný boj za morálku. Středem Augustinovy etiky byl dědičný hřích, proto ve své pohlavní mravouce hlásal absolutní zdrženlivost. Ideálem mu byla panickost a účel manželství omezil na plození dětí. Každý jiný styk, a to i v manželství, považoval za hříšný.⁴⁴ V tomto období byl položen teologický základ pro celibát. Od této doby je panickost ideálem a jakýkoliv jiný stav, včetně manželství je mu podřazen.⁴⁵

Požadavek kněžského stvrzování manželských svazků byl zřejmým završováním dlouhodobých snah církve usilujících o důslednější kontrolu nad věřícími. Oficiální církevní kruhy proto prosazovaly představu manželského svazku, jehož podstata i naplnění byly dány přímo od Boha. K tomu církvi sloužilo uznání manželství jako svátosti, k němuž došlo na čtvrtém lateránském koncilu roku 1215, s odůvodněním, že autorem svátosti manželství je sám Kristus. Církev se opírá o výroky svatého Pavla, kdy Pavel srovnává manželský svazek se svazkem, který existuje mezi Kristem a církví: „*Kristus je snoubencem a církev snoubenkou.*“⁴⁶ Od této chvíle podléhalo manželství právu kanonickému. Tento koncil stanovil povinné ohlášky, které se uskutečňovaly tři týdny před sňatkem kvůli případným námitkám. Rovněž určil za právoplatný jen ten sňatek, který byl uzavřen v kostele před místním farářem a alespoň dvěma svědky (*in facie ecclesie*).⁴⁷

⁴¹ TAMTÉŽ, s. 60.

⁴² G. DENZLER, *Zakázaná slast*, s. 18.

⁴³ Ch. KLAPISCH – ZUBEROVÁ, *Ženy*, in: J. Le GOFF (ed.), *Středověký člověk*, s. 248.

⁴⁴ Jacques Le GOFF – Jean-Claude SCHMITT, *Encyklopedie středověku*, Praha 2002, s. 221.

⁴⁵ Tento názor přetrvával po celý středověk a začal se zmírňovat až v průběhu reformace, kdy vzrůstal význam rodiny. G. DENZLER, *Zakázaná slast*, s. 19.

⁴⁶ Anna CÍSAŘOVÁ – KOLÁŘOVÁ, *Žena v jednotě bratrské. Zásady, postavy, dědictví*, Praha 1942, s. 18.

⁴⁷ E. ENNENOVÁ, *Ženy*, s. 103.

Také byly stanoveny vlastnosti manželství jako je jednota a nerozlučnost. Jednota znamená výlučný svazek jednoho muže s jednou ženou, tudíž stvrzení monogamie, a nerozlučnost si žádá, aby bylo zachováno doživotní společenství manželského života, které může být rozvázáno až smrtí jednoho z nich.⁴⁸ Postupně se tedy manželství dostávalo pod nadvládu církve. Přesto se tato nařízení prosazovala velmi dlouho a církev musela neustále bojovat s tajnými sňatky a laickým uzavíráním manželství.

Definitivní převzetí moci církve nad manželstvím se vztahuje ke Tridenteskému koncilu a roku 1563, kdy dekretem o sňatkové reformě o deseti kapitolách, nazvaného podle prvního slova *Tametsi* (Zatímco), koncil vyhlásil posvátný charakter sňatku, monogamii, pravomoc církve stanovit překážky manželství, nerozlučitelnost manželského svazu, možnost rozluky od stolu a lože, zákaz sňatků kněží, nadřazenost panictví a celibátu nad manželstvím, liturgický kalendář sňatků a výlučnou kompetenci církevních soudů v manželských otázkách.⁴⁹ Tento dekret také zkonkretizoval závazné překážky bránící jeho uzavření. V souladu s usnesením koncilu měl být každý sňatek, který vznikl od této doby, zcela nově zapisován do matriky, která pak sloužila jako hmatatelný důkaz platnosti uzavřeného manželství.⁵⁰ Vliv církve na manželství se tak postupně zesílil natolik, že správa manželských vztahů prakticky podléhala církevní jurisdikci, která ke zdůraznění své moci stanovila i přísné církevní tresty.⁵¹

2.2. Doména církve

Funkce manželství se měnila podle historických podmínek a náboženství dané země.⁵² Zdůrazňování nečistoty pohlavnosti a přísné askeze umožnilo církvi zasahovat věřícím do jejich soukromého života. Tělo bylo chápáno jen jako přechodná a pomíjející schránka nesmrtelné duše.⁵³ Lidé byli vnímáni jako od přírody hříšní, protože byli zplozeni z rozkoše.⁵⁴ Kněží ovlivňovali také pohlavní styk manželů – předmanželský

⁴⁸ A. CÍSAŘOVÁ – KOLÁŘOVÁ, *Žena*, s. 80.

⁴⁹ J. GRULICH, *Slavnostní okamžiky*, s. 72.

⁵⁰ TAMTÉŽ, s. 72.

⁵¹ Antonín VANĚK, *Příznaky krize manželské rodina*, Praha 1971, s. 30.

⁵² J. KLABOUCH, *Manželství*, s. 15.

⁵³ J. Le GOFF – J. C. SCHMITT, *Encyklopedie*, s. 416.

⁵⁴ J. HORSKÝ, *Rodina*, s. 73.

a mimomanželský sex byl nepřipustný.⁵⁵ Manželský svazek byl považován za jediný stav, který ospravedlňoval pohlavní život.⁵⁶ Ale i v manželství byl určen jen ke zplození potomstva a jen v přirozené a slušné pozici, jinak byl považován za škodlivé obcování.⁵⁷ Církev dokonce určovala dny, kdy byl pohlavní styk zakázaný - 40 dní před Velikonocemi, Vánoce a podzimním půstem, všechny noci na sobotu a neděli, tři noci před přijímáním. Ženě navíc ještě v období menstruace, těhotenství a šestinedělí. Celkově to byly až dvě třetiny roku.⁵⁸ Vejít do manželství z lásky, tj. z tělesného chtíce, bylo podle církve zločinné porušení svátosti.⁵⁹ Proto také manželství založené na citech nebylo běžné a láska hrála velice marginální roli.

Aby bylo manželství řádné, vyžadovalo se, aby snoubenci byli způsobilí jej uzavřít, aby byli prostí překážek a byl platný jejich souhlas.⁶⁰ Mezi překážky zabraňující uzavření manželství patří překážka věku (nezletilost), manželská nemohoucnost (impotence), existující manželské pouto (vinculum), různost náboženství (disparitas cultus), svěcení, řeholní sliby, únos (raptus), zločin, příbuzenství (consanguinitas) a švagrovství.⁶¹ Příbuzenství i pokrevenství platilo až do čtvrtého stupně, přičemž od třetího stupně bylo možno dosáhnout dispenze od papeže.⁶²

Stejně tak církev zasahovala i do manželských sporů žádajících rozvod partnerů. Přístup křesťanů k rozvodům je patrný již v Novém zákoně, kdy Ježíš proti rozvodům často vystupuje - „*co Bůh spojil člověk nerozděluj*.“ Tento názor nerozlučitelnosti převzala i církev.⁶³ Rozluka byla možná jen ve výjimečných případech, např. pro neplodnost, cizoložství nebo sňatky z donucení.⁶⁴ Rozvod však byl povolen pouze od stolu

⁵⁵ J. FRANCEK, *Zločin*, s. 44.

⁵⁶ V. BŮŽEK – J. HRDLÍČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 307.

⁵⁷ J. KLABOUCH, *Manželství*, s. 59-60.

⁵⁸ G. DENZLER, *Zakázaná slast*, s. 32. Srov. G. DUBY, *Rytíř*, s. 25. Ch. KLAPISCH – ZUBEROVÁ, in: J. Le GOFF (ed.), *Středověký člověk*, s. 253.

⁵⁹ J. Le GOFF – J. C. SCHMITT, *Encyklopedie*, s. 219.

⁶⁰ J. HORSKÝ, *Rodina*, s. 80.

⁶¹ J. FRANCEK, *Zločin*, s. 65.

⁶² TAMTÉŽ, s. 66.

⁶³ G. DENZLER, *Zakázaná slast*, s. 80.

⁶⁴ TAMTÉŽ, s. 79.

a lože – manželé se směli rozejít, ale manželství trvalo formálně nadále a žádný z nich nesměl uzavřít nový sňatek.⁶⁵

2.3. Úpravy manželství v Čechách

S prvními úpravami o manželství v Čechách se lze setkat již roku 1039 v Břetislavových dekretech, kdy byla stanovena manželství podle církevního práva za nerozlučné, byla vymezena monogamie, určeny tresty za smilstvo a cizoložství a nařízeny církevní obřady.⁶⁶ Břetislav tak prosadil požadavek církve a postavil vznik, formu i ochranu manželství zcela pod autoritu kanonického práva.⁶⁷ Již zde se objevuje podřadné postavení ženy, které je možné spatřit v postihu cizoložství žen. Rozhodování manželských sporů bylo zcela svěřeno do rukou církevních soudů, tehdy ještě za využívání ordálů.⁶⁸ Ordál nebo-li boží soud byl důkazní prostředek, kdy o výsledku sporu měla rozhodovat boží vůle.⁶⁹

Další úpravy byly zakotveny v Zemských zřízeních a městských právech, kde je zdokumentováno svátostné postavení manželství a práva muže a ženy.⁷⁰ Největší vliv na manželství v Čechách byl potvrzen Pražskou synodou roku 1605, která vycházela ze závěrů Tridentského koncilu. Jednotící myšlenkou byla představa sňatku, který již do budoucna neměl představovat záležitost společenské prestiže či osobních zájmů, ale jednu z hlavních křesťanských svátostí. Je zde vidět zřejmá snaha církve o změnu myšlení lidí, kteří církevní obřad chápali spíše jako druhotnou záležitost. Zatímco původně byl manželský svazek stvrzován navléknutím snubních prstenů a prožitím svatební noci, nově vznikala pouze na základě kněžského požehnání, které bylo udělováno před Bohem.⁷¹

⁶⁵ J. FRANCEK, *Zločin*, s. 19.

⁶⁶ K. MALÝ, *České právo*, s. 12 – 14.

⁶⁷ TAMTÉŽ, s. 75.

⁶⁸ TAMTÉŽ, s. 76.

⁶⁹ Ordály začal omezovat až Karel IV. Úplně vymizely až během 16. století. TAMTÉŽ, s. 115.

⁷⁰ Patří sem články, které nesou úpravy od zasnoubení k manželství – úpravy věna, obvěnění, o smlouvách svatebních, o ochraně manželství, o povolení rodičů, o kšaftu mezi manželi, o ochraně manželky před hněvem manžela, o ztrestání nepoctivé ženy, o dětech. J. JIREČEK (ed.), *Práva*, s.100-114. Srov. H. JIREČEK – J. JIREČEK (edd.), *Zřízení*, s. 374-379.

⁷¹ J. GRULICH, *Slavnostní okamžiky*, s. 73.

Zlomem ve vývoji manželského práva byl patent z roku 1783, kdy bylo manželství prohlášeno za smlouvu, a Všeobecným občanským zákoníkem z roku 1811, kdy byla manželství vyjmuta z církevní správy⁷² a byla proklamována svoboda uzavírání manželství pro všechny osoby bez rozdílu stavovské příslušnosti, národnosti a vyznání.⁷³

2.4. Manželství ve společnosti

Jak již bylo řečeno, nejvíce se cenilo pannenství. Již staří Izraelité považovali tělesné spojení za přirozené, ale zároveň znečišťující tělo. Spojení s Bohem podle nich vyžadovalo sexuální abstinenci.⁷⁴ Sexuální založení člověka bylo chápáno jako zlý následek prvotního hříchu.⁷⁵ Jakýkoliv pohlavní styk mimo manželství byl nepřipustný. Proto intimní partnerské soužití začínalo sňatkem a teprve po něm bylo okolím nahlíženo jako mravně bezúhonné.⁷⁶ Přesto bylo dalece více ceněna askeze a odříkání, neboť jen ten člověk, který byl pohlavně čistý, mohl sloužit plně Bohu.

Manželství bylo tedy pro ty, kteří nemohli odolat pokušení těla. Je zde patrný dualismus, oddělení těla a duše.⁷⁷ Celým středověkem je prodchnut názor, že tělo je jen schránka pro duši. Od snoubenců se očekávalo, že svůj vstup do manželství budou chápat jako zahájení nového života v křesťanském duchu.⁷⁸ Pohlavnost byla zušlechtěna jen manželstvím a jen z toho důvodu, že plozením dětí se rozrůstala křesťanská společnost.⁷⁹ Tedy cíl zdrženlivosti byl vyšší, zdokonalení sama sebe a příklad ostatním. Cíl manželství byl nižší, jako pouhá ochrana před hříchem.⁸⁰ Skutečnost však taková ani zdaleka nebyla. Tato myšlenka zaznívala povětšinou jen z úst církevních představitelů. „Obyčejní“ lidé viděli v manželství jistotu a jedinou přirozenou cestu. Rodina byla jed-

⁷² J. FRANCEK, *Zločin*, s. 18.

⁷³ J. KLABOUCH, *Manželství*, s. 123.

⁷⁴ G. DENZLER, *Zakázaná slast*, s. 15.

⁷⁵ TAMTÉŽ, s. 20.

⁷⁶ J. HORSKÝ, *Rodina*, s. 73.

⁷⁷ G. DENZLER, *Zakázaná slast*, s. 7.

⁷⁸ J. GRULICH, *Slavnostní okamžiky*, s. 74.

⁷⁹ A. CÍSAŘOVÁ – KOLÁŘOVÁ, *Žena*, s. 23.

⁸⁰ TAMTÉŽ, s. 56.

nou z mála jistot tehdejšího světa.⁸¹ Je patrné, že měli manželé uctivější postavení než svobodní, svobodným se tykalo a měli menší vážnost.⁸²

Manželství raného novověku se mnoho nelišilo od toho středověkého. Podléhalo církevnímu právu a hlavním účelem bylo zplození potomka. Ten pro šlechtu zajišťoval pokračování dynastie a pro městské a venkovské obyvatelstvo, kromě jiného, pomocníka v domácnosti či v obchodě.⁸³ Hlavou domácnosti byl muž, žena na něm byla odkázána jak finančně, tak zázemím. Celé manželství podléhalo normám společnosti.⁸⁴ Mužovo místo bylo v politice, obchodě či na válečném poli a u manželky se neměl příliš zdržovat.⁸⁵ Žena naopak měla pečovat o dům a starat se o výchovu dětí. Přestože byli manželé, hlavně v šlechtickém prostředí, často od sebe vzdáleni, i zde existovala šťastná manželství. Dokladem může být četná korespondence šlechtických manželů.⁸⁶

2.5. Postavení muže a ženy

Tvůrci teologického systému západního křesťanství vydali o ženách na základě tendenčního výkladu Bible převážně záporná svědectví. Na ně navázali někteří filozofové a teologové svými ještě radikálnějšími názory, na jejichž základě se postupně ve společenském vědomí fixovalo podřízené a podřadné postavení žen.⁸⁷ Podřazenost ženy byla odůvodňována tím, že muž byl stvořen před ženou, Eva byla viděna jako hlavní viník za vyhnání z ráje a hlavní příčina hříchu. Žena se musela podřít muži, neboť muž byl její hlavou a muž jí spasil.⁸⁸ Eva byla prezentována jako žena s pokřiveným charakterem, žena hříšnice, pokušitelka, svůdkyně muže, bytost posedlá sexem.⁸⁹

⁸¹ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 331.

⁸² J. FRANCEK, *Zločin*, s. 50.

⁸³ J. GRULICH, *Slavnostní okamžiky*, s. 71.

⁸⁴ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 330.

⁸⁵ TAMTÉŽ, s. 331.

⁸⁶ Citový vztah měli například Jáchym z Hradce s manželkou Annou Hradeckou z Rožmberka nebo Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic a Polyxena Lobkovická, V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 331.

⁸⁷ M. LENDEROVÁ, *Eva*, s. 18.

⁸⁸ G. DENZLER, *Zakázaná slast*, s. 155.

⁸⁹ M. LENDEROVÁ, *Eva*, s. 7.

Své učinily i výroky následovníků Krista a církevních otců, jako byl například svatý Pavel: „...*pánem muže je Kristus, pánem ženy je muž.*“⁹⁰ Dle něj byla žena jen nepodařená bytost mužská. Viděl ženu jako tvora méněcenného s odůvodněním prvotního hříchu v ráji.⁹¹ Nelichotivý pohled na ženy vyplýval nejen ze záporného postoje k jejich fyzické, ale i podceňováním jejich ducha a intelektu.⁹² Církevní učení o nečistotě ženy a její pohlavně svůdnické povaze vedlo nejen k opovrhování láskou, ale i k pravému strachu před ženou.⁹³ Žena byla vnímána jako nádoba hříchu, církev jí přisuzovala větší sexuální aktivitu, kterou měl muž regulovat.⁹⁴

Pod tlakem církve měla žena středověku a raného novověku jen dvě možnosti – zůstat pannou nebo být matkou. Pokud se rozhodla pro pannenství, znamenalo to pro ní žít jako snoubenka Kristova v klášteře a pokud se rozhodla provdat, musela svůj život věnovat domácnosti a rodině a ve všem být poslušná muži.⁹⁵ Velké úctě se mohly těšit pouze ženy zdobené pannenstvím, které bylo po celý středověk hodnoceno jako nejvyšší hodnota.⁹⁶

V období vrcholného středověku si žena trochu polepšila jednak mariánským kultem – jako protiklad hříšné Evy panenská matka Krista, ale také rytířskou kulturou.⁹⁷ Postavení v rodině bylo jednoznačně patriarchální, byl to muž, kdo byl hlavou domácnosti.⁹⁸ Muž poroučel a rozkazoval, byl pro celou rodinu autoritou.⁹⁹ Jeho ústupek se rovnal projevu slabosti.¹⁰⁰ Manželka měla být především poslušnou hospodyní, paní nad ženskou částí domácnosti, rodičkou dětí a měla vést dohled nad hospodářstvím.¹⁰¹

⁹⁰ TAMTÉŽ, s. 14.

⁹¹ J. Le GOFF – J. C. SCHMITT, *Encyklopedie*, s. 413.

⁹² M. LENDEROVÁ, *Eva*, s. 13.

⁹³ J. Le GOFF – J. C. SCHMITT, *Encyklopedie*, s. 418-419. Srov. Ch. KLAPISCH – ZUBEROVÁ, in: J. Le GOFF (ed.), *Středověký člověk*, s. 246. G. DUBY, *Rytíř*, s. 24.

⁹⁴ J. FRANCEK, *Zločin*, s. 15.

⁹⁵ M. LENDEROVÁ, *Eva*, s. 31.

⁹⁶ TAMTÉŽ, s. 14.

⁹⁷ TAMTÉŽ, s. 8.

⁹⁸ J. FRANCEK, *Zločin*, s. 38.

⁹⁹ P. MAŤA, *Svět*, s. 554.

¹⁰⁰ TAMTÉŽ, s. 553.

¹⁰¹ TAMTÉŽ, s. 555.

Muž měl lepší postavení i v právním zřízení. Mohl volně disponovat s věnem, které přinesla žena do manželství, žena neměla přístup k úřadům a neměla politické právo.¹⁰² Muž měl právo ženu, která byla náchylná „ke špatnému“, bít.¹⁰³ Také mohl ženu zabít kvůli cizoložství. Pokud jí přichytil při „*horkém oučinku*“, měl možnost zabít ji i jejího milence.¹⁰⁴ Nevěra ženy byla totiž vnímána jako hanba muže. Naopak při mužově nevěře platilo, že věrnost manželky odčiňuje mužovu nevěru.¹⁰⁵

Větší volnost pocítovala žena jako vdova. Na pannu totiž dohlížel otec, na manželku muž, ale vdova byla nezávislá. Závisela pouze na své finanční situaci a přísném veřejném mínění.¹⁰⁶ Po smrti manžela přestala být žena vězněm a ani se nevracela v podřízenost svých mužských příbuzných své první rodiny. Stala se vlastní paní, mohla volně disponovat nejen se svým věnem, nýbrž i veškerým svým majetkem, mohla vstupovat ve spolky, uzavírat jakékoliv smlouvy, pokud chtěla mohla se provdat, za koho chtěla, a nepotřebovala souhlas příbuzných.¹⁰⁷ Méně závislé postavení měly ženy také v protestantských náboženstvích, kdy mohly samy vést domácnost, spravovat majetek i věnovat se náboženským věcem.¹⁰⁸

Na emancipaci ženy mělo vliv cizí prostředí a reformace.¹⁰⁹ V 17. a 18. století je již patrná veřejná angažovanost žen.¹¹⁰ Protiženské postoje, které jsou zakotvené v křesťanské společnosti od středověku, se během novověku zmírňovaly až do 19. a 20. století, kdy zvítězila ženská emancipace a žena se stala rovnocennou partnerkou muže.¹¹¹

¹⁰² G. DENZLER, *Zakázaná slast*, s. 156.

¹⁰³ M. LENDEROVÁ, *Eva*, s. 25.

¹⁰⁴ „*Žena cizoložná, smilná, o bezhrdlí manžela svého auklady činící, čarodějná a kouzledlná, ta netoliko třetinu potratí, ale na hrdle má ztrestána býti.*“ J. JIREČEK (ed.), *Práva*, s. 106.

¹⁰⁵ A. CÍSAŘOVÁ – KOLÁŘOVÁ, *Žena*, s. 76.

¹⁰⁶ M. LENDEROVÁ, *Eva*, s. 114.

¹⁰⁷ A. KOZÁKOVÁ, *Právní postavení*, s. 39.

¹⁰⁸ Například u gnostiků mohla žena prorokovat, křtít, disputovat, ale i posvěcovat večeri Páně. A. CÍSAŘOVÁ – KOLÁŘOVÁ, *Žena*, s. 127.

¹⁰⁹ P. MAŤA, *Svět*, s. 562.

¹¹⁰ M. LENDEROVÁ, *Eva*, s. 23.

¹¹¹ TAMTÉŽ, s. 13.

3. Zásnuby a svatební rituál

3.1 Výběr partnera

Volba partnera záležela na mnoha aspektech. Jiné požadavky byly kladené na šlechtice, jiné na měšťany a další na prosté venkovany. U šlechtického sňatku převládaly praktické pohnutky k výběru partnera, emoce nehrály důležitou roli.¹¹² Citové vzplanutí nebylo považováno za důstojný a stabilní základ manželství. Při sjednávání sňatku, který byl mnohdy domlouván již v dětství, hrály roli peníze, titul, rodové zázemí, strategie a zajištění pokračování rodu. Manželé se často před vlastním sňatkem ani neznali.¹¹³ Vhodný výběr partnera byl u šlechty mnohem důležitější než u prostých obyvatel měst a vesnic. Šlechtic si tak mohl zlepšit své postavení, stabilizovat finanční zázemí, vybudovat politickou kariéru, popřípadě dostat se ke dvoru. Svatby byly velice nákladné, ukazovaly hospodářskou sílu a společenské postavení šlechty.¹¹⁴ Výběr životního druha byl omezen na úzký okruh rovnoprávných rodin.

Měšťané měli svobodnější výběr partnera a narozdíl od šlechty se mohli znát ze společného městského prostředí, proto zde mohlo vzniknout i citové sblížení. Výběr životního druha zde byl často vázán na pravidla cechovních organizací a obchodních gild.¹¹⁵ Také se zde dbalo na to, aby nevěsta byla ctnostná, věrná a pracovitá.¹¹⁶ Podstatné bylo, aby se dívka dokázala postarat o manželovo hospodářství a o rodinu. Mladý muž si měl manželku vybírat dobře, měl se pilně dívat kolem, radit se s přáteli a příbuznými, měl dbát na to, aby měla žena dobrý původ, silné zdraví a byla jemu podobná ve věku, váze a síle. I zde bylo hlavní náplní ženy zplodění potomstva. Odsuzována byla naopak ženská klevetivost, marnivost a pýcha.¹¹⁷

¹¹² Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk*, s. 309.

¹¹³ P. MAŤA, *Svět*, s. 605-640.

¹¹⁴ J. FRANCEK, *Zločin*, s. 46.

¹¹⁵ Pavla NÁCOVSKÁ, *Svatební smlouvy jako pramen sociálně-dějinného a historicko demografického poznání (Kutná Hora 1550-1600)*, *Historická demografie* 21, 1997, s. 39-72.

¹¹⁶ A. CÍSAŘOVÁ – KOLÁŘOVÁ, *Žena v jednotě bratrské. Zásady, postavy, dědictví*, Praha 1942, s. 46.

¹¹⁷ Jak veliký význam přikládala soudobá společnost výběru partnerky, svědčí oblíbenost mravoučné literatury v této době. Kališnický kněz Jan Česka sepsal dílo *Příkladné řeči a užitečná*

U venkovských poddanských obyvatel byl výběr partnera volnější než u šlechty a měšťanstva, přesto byl vázaný na schválení vrchnosti, která se zákazy sňatků snažila regulovat nejchudší obyvatelstvo.¹¹⁸ Po Bíle Hoře se jejich sňatky staly ještě hůře dostupné, neboť byly drahé (museli platit dvakrát, za žádost a za povolení).¹¹⁹ Poddaní měli zákaz provdání se na cizí panství, vrchnost se snažila zabránit úniku pracovních sil, usilovala o utužení osobní závislosti, zakazovala sňatky nemajetných.¹²⁰ U venkovského obyvatelstva byl problém s nedělitelností gruntu a uplatňováním dědického práva. Celou usedlost přebíral pouze jeden dědic a ostatní děti měly nejistý osud.¹²¹ Dívky se tu také vdávaly v pozdějším věku, protože nemohly počítat s velkým věnem a musely si na svou výbavu našetřit.¹²² Ale i zde je patrná sňatková politika, kdy rodinná strategie sledovala přirozený cíl, totiž zajistit svým dětem co možná nejlepší postavení, co nejjistější budoucnost, či alespoň dosáhnout toho, aby se jejich postavení sňatkem se sociálně slabším partnerem nezhoršilo.¹²³

3.2. Dvoření

Pokud nebylo o budoucím partnerovi rozhodnuto již v dětství, probíhalo namlouvání a výběr životního druha běžným zalíbením jedné osoby v druhou.¹²⁴ K setkání mužů a žen docházelo jen na veřejných místech. Nechyběla milostná korespondence,

naučení, vybraná z kněh hlubokých mudrcův, M. NEDVĚDOVÁ (ed.) *Příkladné řeči a užitečná naučení, vybraná z kněh hlubokých mudrcův*, Praha 1982; Bartoloměj Paprocký z Hlahol napsal k ponaučení: *Stav manželský ku příkladu a naučení mladým manželům sepsaný*, Praha 1601; Oblíbené byly také rozličné rady, které udělovali otcové svým synům: *Naučení Ludvíka z Pernštejna*, V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 307.

¹¹⁸ J. GRULICH, *Slavnostní okamžiky*, s. 75.

¹¹⁹ J. KLABOUCH, *Manželství*, s. 81.

¹²⁰ TAMTÉŽ, s. 82.

¹²¹ Alice KLÁŠTERSKÁ, *Výběr partnera a sňatkový věk dědiců venkovských usedlostí a jejich sourozenců na Štáhlavsku v 18. a na počátku 19. století*, *Historická demografie* 22, 1998, s. 145-168.

¹²² TAMTÉŽ, s. 152.

¹²³ TAMTÉŽ, s. 163.

¹²⁴ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 318.

kteřou donášely tzv. báby svůdnice.¹²⁵ Občas byli na domlouvání svatby povoláni také židé, zběhlí v takovýchto záležitostech.¹²⁶ Dohazování židů je patrné v deníku Zdeňka Brtnického z Valdštejna „...Přišel ke mně jakýsi Žid jménem Lazar, vyprávěl mi cosi o vznešené panně ze Smiřic a velebil její neobyčejnou krásu.“¹²⁷

Dvoření renesančního šlechtice je barvitě vyobrazeno v deníku zmíněného Zdeňka Brtnického z Valdštejna.¹²⁸ Zdeňka Brtnického nezaujala krása panny ze Smiřic, ale Magdaléna z Thurnu. Podle standardního rituálu námluv bylo nyní jeho úkolem se vhodným způsobem dvořit své vyvolené. Příležitost, kde se mohl vyslovit ze svých citů k Magdaleně nastala na křtinách syna Adama staršího z Valdštejna v Žehušicích. Na znamení své náklonnosti jí daroval prsten. I ona mu stejným způsobem vyjádřila svou přízeň. Od této doby byli považováni za oficiální pár.¹²⁹

Mladí muži ucházející se o určitou dívku neopomíjeli ani fyzické přednosti dané ženy, kdy opěvovali její zjev a chválili její přednosti – „Čelo máš jasné, zlatý vlas, ústa červená plná perel, prsa křišťálová, ruku alabastrovou, obličej jak sníh jasný, oči jako hvězdy světlé, obočí jak eben černé.“¹³⁰ Tento způsob vybírání partnerky nebyl však společností brán za nejvhodnější. Muži si měli vybírat partnerku podle jiných předností, neboť vzhled je věc pomíjivá a tělo je jen obal duše.¹³¹ Možností, kde tak mohli činit bylo hodně. Byly to různé plesy, obědy anebo slavnostní události jako křtiny či svatby.¹³²

Mezi zasnubami a sňatkem uplynula často dlouhá řada měsíců. Bylo úlohou mladého kavalíra věnovat své snoubence stálou pozornost a dokládat svou přízeň vhodnými dary.¹³³

¹²⁵ Zikmund WINTER, *Z rodiny a domácnosti staročeské*, Praha 1911, s. 16.

¹²⁶ TAMTÉŽ, s. 84.

¹²⁷ P. MAŤA, *Rituál*, s. 11-15.

¹²⁸ TAMTÉŽ, s. 14.

¹²⁹ TAMTÉŽ, s. 11-15. Srov. V BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 319.

¹³⁰ Z. WINTER, *Z rodiny*, s. 14-15.

¹³¹ Řeči a naučení hlubokých mudrců: „blázen to jest, kto na jabloň laskav jest pro květ, a ne pro jablka, mnohem bláznovější kto na ženu ne pro stud, ale pro krásu laskav. Neb jako květ sprší, tak všeliká krásu, zvláště ženskú, nemuož dlúho trvati.“ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 307.

¹³² P. MAŤA, *Rituál*, s. 15.

¹³³ TAMTÉŽ, s. 11-15.

3.3. Zásnuby

Po výběru partnerky následovaly právní kroky. Samotným zásnubám předcházelo tzv. vejselství.¹³⁴ Mladý muž vyslal k dívce, kterou si vybral, dva své důvěrníky, aby jednali o věnu s otcem nevěsty, nebo pokud byla sirotkem, s jejími poručníky.

Vše se odehrávalo v přesně stanoveném pořadí. Po křesťanském pozdravení se jednalo ve jménu Páně. Po úvodních větách, kdy se optali na zdraví, oznámili, že je posílá ten a ten poctivý mládenec, aby se ucházeli o onu poctivou pannu.¹³⁵ Byl-li ženich dobrá partie, rodiče nevěsty neváhali, ale byl-li partie pochybná, dávali si čas na rozmyšlenou. Na některých místech bylo zvykem brát si automaticky čas na rozvážení, obvyklé bylo osm až čtrnáct dní.¹³⁶

Po kladném vyslovení následovalo jednání o věně nevěsty a výši obvěnění.¹³⁷ Věno byla původně dávka muže za ženu, koupě ženy. Postupně se věno změnilo ve vyplacení určité sumy jako odškodné za ztrátu nároku na dědictví, kdy se žena sňatkem odlučovala z dosavadní rodiny a ztratila jakýkoliv majetkový nárok. Proto dostávala náhradou za to vyplacenou část, jako příspěvek k založení nové samostatné rodiny.¹³⁸ Pevná výše věna nebyla stanovena, vždy se vše dělo ve formě smlouvy ženicha s rodinou nevěsty. Ač bylo věno teoreticky ženy, mohl s ním libovolně nakládat muž.¹³⁹ Pokud bylo dcer v jedné rodině více, měly všechny právo na stejnou výši věna.¹⁴⁰

¹³⁴ Z. WINTER, *Z rodiny*, s. 66.

¹³⁵ TAMTÉŽ, s. 68-70.

¹³⁶ S. C. KARANT – NUNN, *The reformation*, s. 24.

¹³⁷ Nejprve ústní, později stvrzováno písemně na městském nebo zemském úřadě. Jan KAPRAS, *Manželské právo majetkové dle českého práva zemského*, Praha 1908, s. 44. Srov. „Smlauvy svadební v šesti nedělích od dne sněti manželského knihami městskými stvrditi se mají.“ J. JIREČEK (ed.), *Práva*, s. 108.

¹³⁸ „Věno jest to, což se po panně aneb vdově z statku aneb z dílu jejího dědického, aneb z jiného statku jí vlastně náležejícího, manželu jejímu připovídá a jmenuje.“ TAMTÉŽ, s. 102. Srov. J. KAPRAS, *Manželské právo*, s. 21.

¹³⁹ „Item, není žena muže svého vězněm nikterakž, kromě věna.“ H. JIREČEK – J. JIREČEK (edd.), *Zřízení*, s. 379

¹⁴⁰ J. KAPRAS, *Manželské právo*, s. 22.

Ze zákona měla žena nárok pouze na výbavu a určité svršky, o vše ostatní muselo být postaráno smlouvou.¹⁴¹ Obvěněním byla tedy myšlena část majetku pro případ vdovství. Předmětem obvěnění mohly být pozemky, platy, zástavní práva, léna, svršky či nábytek. Účelem bylo usnadnění života ženy po smrti muže. Obvěnění bylo stanoveno o jednu třetinu vyšší než věno, které žena přinesla do manželství.¹⁴² Ovšem přesná částka nebyla dodržována.¹⁴³ Oboje – věno i obvěnění – bylo stanoveno ve svatebních smlouvách a na jejich dodržení dbali příbuzní.¹⁴⁴

Svatební smlouva byl dokument, který upravoval manželské majetkové právo.¹⁴⁵ Majetkové vztahy manželů byly tedy předem určeny touto písemností uzavřenou před svatbou. Sepsání svatební smlouvy a námluvám předcházela zpravidla všestranný průzkum postavení a vlastností protistrany, který se soustřeďoval především na její majetek.¹⁴⁶ Svatební smlouva byla, obzvláště pro šlechtu, velice důležitý dokument v rozsahu od jedné až do čtyř stran. A měla do jisté míry ustálený charakter: přesnou dataci, místo uzavření, jména zástupců obou zainteresovaných stran, jejich majetkové vyrovnání, často také jména svědků.¹⁴⁷ Občas se ve smlouvě vyskytoval také přesný termín a místo svatby. Bylo pravidlem, že čím bohatší osoby sňatek uzavíraly, tím opatrnější, složitější a přesnější byla formulace týkající se majetkových vztahů.¹⁴⁸ Počet a význam svědků stoupal spolu s majetností a důležitostí osoby vstupující do manželství. Svědkové byli vyjmenováni na konci smlouvy, kde byli zvláště uvedeni svědci že-

¹⁴¹ „Item, jestli že by muž ženě své které svršky nad věno dáti chtěl: ty svršky má v zápisu nebo kšaftu zejména jmenovati, a kterýchž by zejména nejmenoval, těch bráti a na ně se táhnouti nemá.“ H. JIREČEK – J. JIREČEK (edd.), *Zřízení*, s. 379.

¹⁴² „Prvé, nežli by manželstvo knězem k stvrzení přišlo, o věno se snešení státi mí, i také vo obvěnění, kteréž panně třetinau veyše s jejím obyčejně se jmenuje.“ J. JIREČEK (ed.), *Práva*, s. 102.

¹⁴³ J. KAPRAS, *Manželské právo*, s. 32.

¹⁴⁴ TAMTÉŽ, s. 20-37. Srov. P. VOREL, *Pernštejnská svatba*, s. 135-157.

¹⁴⁵ P. NÁCOVSKÁ, *Svatební smlouvy*, s. 39-72.

¹⁴⁶ TAMTÉŽ, s. 47.

¹⁴⁷ TAMTÉŽ, s. 48.

¹⁴⁸ TAMTÉŽ, s. 58. Srov. P. KRÁL, *Heiratsverträge und Testamente in Böhmen im 16. und 17. Jahrhundert*, in: Josef PAUSER – Martin SCHEUTZ – Thomas WINKELBAUER (edd.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.-18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch*, Wien 2004, s. 477-481.

nicha a zvláště svědci nevěsty. Věno bylo velice důležité. To je patrné například u kutnohorských svatebních smluv, které prozkoumala Pavla Nácovská, kde konkrétní částka věna byla až u 86 % z nich.¹⁴⁹ Obvňování, které mělo být podle zemského práva o třetinu výš,¹⁵⁰ nebylo dodržováno. Dle výše zmíněného výzkumu je až 65 % těchto smluv, které mají stejnou hodnotu věna i obvňování.¹⁵¹ Svatební smlouvy se měly zapisovat do městských knih nejpozději do šesti týdnů po sňatku,¹⁵² což ovšem nebyla běžně dodržovaná praxe.

Po upřesnění majetkových záležitostí byla zavolána samotná dívka a důvěrníci se ptali, zda souhlasí s nabídkou. Pokud souhlasila, stanovil se termín svatby a poté se jen připíjelo na zdraví a oslavovala se tato radostná událost. Je patrné, že sňatek byl uzavřený již podpisem svatební smlouvy, obřad v kostele ho jen potvrzoval.¹⁵³

Mezitím byly v kostele vyhlášeny ohlášky, tři po sobě jdoucí neděle, a to v kostele, ke kterému náležela nevěsta. Byly povinné od čtvrtého lateránského koncilu, od roku 1215.¹⁵⁴ Církev se snažila jejich prostřednictvím zabránit tajným sňatkům. V tomto termínu mohl každý vznést protest proti připravovanému sňatku.¹⁵⁵

3.4. Svatební rituál

Následovaly běžné starosti. Pro ženicha výběr vhodného příbytku pro svou vyvolenou a pro nevěstu shromáždování věna a výběr šatů. Otec nevěsty měl na starost seznání hostů a pohoštění.¹⁵⁶ U šlechty byla svatba jevištěm, kde se předvádělo bohatství a prestiž rodu.¹⁵⁷ Svatba měla být co nejreprezentativnější. Vybraná dívka musela mít vhodný fraucimor (alespoň čtyři dívky),¹⁵⁸ nevěstě a jejímu doprovodu se daly hned šít šaty, které bývaly často i barevně sladěny. Dalším problémem bylo také zajištění

¹⁴⁹ P. NÁCOVSKÁ, *Svatební smlouvy*, s. 62.

¹⁵⁰ H. JIREČEK – J. JIREČEK (edd.), *Zřízení*, s. 374-379. Srov. J. JIREČEK, *Práva*, s. 100-114.

¹⁵¹ P. NÁCOVSKÁ, *Svatební smlouvy*, s. 68.

¹⁵² Z. WINTER, *Z rodiny*, s. 68.

¹⁵³ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 324.

¹⁵⁴ August FRANZEN, *Malé církevní dějiny*, Praha 1992, s. 87.

¹⁵⁵ A. CÍSAŘOVÁ – KOLÁŘOVÁ, *Žena*, s. 77.

¹⁵⁶ Z. WINTER, *Z rodiny*, s. 63.

¹⁵⁷ P. VOREL, *Pernštejnská svatba*, s. 135-157.

¹⁵⁸ TAMTÉŽ, s. 135-157.

dostatečného množství kvalitních kuchařů a vhodných surovin na oslavu.¹⁵⁹ Také se dával zhotovit svatební vůz a vyráběla se nová manželská postel (symbol čistoty).¹⁶⁰ Bylo třeba zajistit a náležitě vybavit i početné poselstvo, které mělo jet hostům naproti a doprovodit je na místo sňatku.¹⁶¹

Hosté se sjížděli i několik dní předem, podle toho odkud pocházeli. Všichni se scházeli v domě nevěsty a přinášeli svatební dary. Pokud byla nevěsta sirotek, scházeli se v domě poručníků nebo na radnici. Ženich s nevěstou se někdy navzájem také obdarovávali.¹⁶² V určenou hodinu šli všichni svatebčané do místního kostela. Již od Tridentského koncilu (1545-1563) byla povinnost konat svatbu před zraky božími, v přítomnosti kněze a dvou svědků.¹⁶³

Samotný obřad se místo od místa lišil. Všude měl být základem souhlas snoubenců, aby bylo patrné, že nikdo není do sňatku nucen, a aby se tedy předešlo případné žádosti o zrušení sňatku z tohoto důvodu.¹⁶⁴ Což ovšem v praxi nebylo dodržováno, často byli snoubenci do sňatku tlačeni rodiči, poddanské obyvatelstvo navíc ještě vrchností.¹⁶⁵ Dále bylo pro všechny sňatky typické požehnání prstenů.¹⁶⁶ Součástí obřadu bylo také svázání pravých rukou snoubenců, jako znamení, že jsou snoubenci spojení v životě a jako symbol nerozlučitelnosti manželství. Uzavřením obřadu byla část, kdy kněz prohlásil snoubence mužem a ženou a požehnal jim („*co Bůh spojil člověk nerozděluj*“). Závěrečný polibek byl spíše než začátek jejich intimního života předpokladem pečeti kontraktu.¹⁶⁷

¹⁵⁹ TAMTÉŽ, s. 135-157.

¹⁶⁰ M. HAJNÁ, *Kterak se tělesného hříchu*, s. 23-26.

¹⁶¹ P. VOREL, *Pernštejnská svatba*, s. 135-157.

¹⁶² V Německu měli budoucí manželé zvyk, že nevěsta dávala najevo svou náklonnost muži nasazením věnce z javorových listů. Věncem byl symbol toho, že ho považovala za svého pána a krále. Byl vnímán jako symbol spojení, kterým mu slibovala věrnost, náklonnost, poslušnost, lásku a pokoru. Také reprezentoval ženské pannenství. S. C. KARANT – NUNN, *The Reformation*, s. 24.

¹⁶³ A. FRANZEN, *Malé církevní dějiny*, s. 95.

¹⁶⁴ Emil ŠKURKA, *Manželské právo*, Olomouc 1992, s. 2.

¹⁶⁵ J. GRULICH, *Slavnostní okamžiky*, s. 49-82.

¹⁶⁶ Při požehnávaní prstenů byl často požehnan jen nevěstin, S. KARANT – NUNN, *The reformation*, s. 25.

¹⁶⁷ TAMTÉŽ, s. 18.

Nedílným prvkem ceremonie byly také žalmy a modlitby.¹⁶⁸ Zde záleželo jen na knězi, který kus z Bible zvolil k předčítání a na co budoucí pár upozornil. Obvykle se četlo z Písma svatého, z prvních Korintských. Kněz také často uváděl pasáže, kdy bylo zdůrazněné stvoření ženy, prvotní hřích, nadřazenost muže a účel manželství. V německém prostředí kněží vybízeli ženy, aby byly přátelské ke svým mužům jako Ráchel, moudré jako Rebeka a věrné jako Sára.¹⁶⁹ Byly nabádány k poslušnosti manželovi, aby se staraly o svého muže a jeho hospodářství a rodily děti, a tím zvětšovaly Kristovu společnost.

Na muže apelovali, aby byl mírný a žil v lásce k ženě, která byla vnímána jako jeho partnerka na životní cestě, a aby tlumil její špatné vlastnosti. Choť manželce sliboval před oltářem věčnou věrnost a lásku, ona navíc ještě i poslušnost. Žena měla pečovat řádně o manžela i o domácnost, měla být hospodárná, neměla být marnivá a starat se o klepy.¹⁷⁰ Měla dbát o to, aby se muži něčím neprotivila, aby byla vůči němu mírná a povolná.¹⁷¹ K svatbám byli na obveselení zvány báby a rozliční kecalové, kteří dle starých zpráv provozovali bláznivé kousky a žertovali na účet přítomných.¹⁷²

Po obřadu byla nevěsta slavnostně uvedena do ženichova domu. Ji následovali všichni svatebčané. V některých oblastech bylo zvykem, že nevěsta jela na voze a za ní přijížděly vozy, které vezly výbavu a svatební hosty a muzikanty.¹⁷³ Samozřejmě záleželo na sociálním postavení snoubenců, u sociálně slabších párů nebyla výjimkou chůze pěšky a skromnější výbava. Později (od poloviny 17. století) se dělala o uzavření manželství poznámka v křestních matrikách („*non temere*“).¹⁷⁴

V domě ženicha nastávalo svatební veselí, které platil jeho otec.¹⁷⁵ Nevěsta se v domě převlékla ze svatebních šatů i závoje, symbolu panenství, a oblékla si šat vdané ženy. Poté se konala obvyklá slavnost, kdy hosté jedli, pili a tančili. Doloženy

¹⁶⁸ TAMTÉŽ, s. 10.

¹⁶⁹ TAMTÉŽ, s. 11.

¹⁷⁰ Z. WINTER, *Z rodiny*, s. 20-21.

¹⁷¹ P. MAŤA, *Svět*, s. 555.

¹⁷² Z. WINTER, *Z rodiny*, s. 96.

¹⁷³ S. C. KARANT – NUNN, *The reformation*, s. 14.

¹⁷⁴ F. POLÁŠEK, *Církevní manželství*, s. 65.

¹⁷⁵ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 324.

jsou i zvláštní svatební písně – „*Veselme se spolu křesťané milí, všichni Krista milovaní, žeť jej máme ženicha, bez poskvrny a hřícha.*“¹⁷⁶

Když nastal večer, odebrali se svatebčané do svatebního lože. V některých krajích bylo zvykem, že je na lože doprovázela celá společnost a vyprovázela je žerty a popěvky, obzvláště od svobodných přátel. Jinde bylo zvykem, že kněz učinil nad postelí požehnání, aby plodili mnoho synů a dcer.¹⁷⁷ V severní Evropě bylo běžné ráno ukázat prostěradlo ze svatebního lože na důkaz ženina panenství.¹⁷⁸ Veselí pokračovalo i druhý den. Kněží často kritizovali světské rituály kolem svatby, přesto svatba zůstala, kromě obřadu v kostele, především světským rituálem, ve kterém rodina manželského páru, příbuzní a přátelé oslavovali tuto událost po svém, bez kněžského požehnání.¹⁷⁹

¹⁷⁶ A. CÍSAŘOVÁ – KOLÁŘOVÁ, *Žena*, s. 78.

¹⁷⁷ S. C. KARANT – NUNN, *The reformation*, s. 21.

¹⁷⁸ TAMTÉŽ, s. 22.

¹⁷⁹ J. HORSKÝ, *Rodina*, s. 72. Srov. J. KLABOUCH, *Manželství*, s. 59.

4. Soudní proces

4.1. Druhy soudů

Hlavním pramenem této práce je kniha svědomí konzistoře podobojí. Představuje svědecké výpovědi ve sporech, které náleží církevnímu soudu. Kapitola soudní proces slouží k lepšímu pochopení soudnictví raného novověku a přiblížení vlastního procesu.

Pravidla soudního procesu se v Čechách vyvíjela celá staletí v podobě obyčejového práva, které se později ustálilo v právních kodifikacích a zemských zřízeních.¹⁸⁰ Vlastní přelíčení probíhala na zasedáních, která se scházela v různých termínech podle druhu soudu. V případě zemského soudu, kam spadaly záležitosti šlechty, to bylo čtyřikrát do roka, o tzv. suchých dnech, což jsou stálé církevní posty.¹⁸¹ Před vlastním zahájením zemského soudu se konalo svědčení půhonů, tzn. jejich přečtení za přítomnosti sporných stran. Po přečtení žaloby a formální obraně obžalovaného následovalo dokazování, tj. výpovědi svědků, ohledání na místě, které si musel původ zajistit sám, přísahy ve formě čestných prohlášení. Na závěr přelíčení svolal soudce zemské sudí k poradě. Po rozhodnutí byl výsledek zapsán do zemských desek. Proti rozhodnutí zemského soudu nebyla v Čechách možnost odvolání.¹⁸² Městské soudy byly ovlivněny římským a kanonickým právem a oproti zemskému soudu byly také mnohem jednodušší a rychlejší.¹⁸³ U městských soudů rozlišujeme soud zahájený, který se konal také čtyřikrát ročně o suchých dnech, soud zavítý vyřizující záležitosti, které se na zahájeném soudu nestihly projednat, a soud výroční, což byl odvolávací soud za účasti městského podkomořího.¹⁸⁴ Vrchním odvolacím soudem pro města se stal roku 1548 Apelační soud, což byl první moderní soud v Čechách.¹⁸⁵

¹⁸⁰ K. MALÝ, *České právo*, s. 51.

¹⁸¹ Suché dny adventní, před velikonoce, letniční a o sv. Jeronýmu. TAMTÉŽ, s. 59.

¹⁸² TAMTÉŽ, s. 60.

¹⁸³ TAMTÉŽ, s. 62.

¹⁸⁴ J. JANÁK – Z. HLEDÍKOVÁ – J. DOBEŠ, *Dějiny*, s. 206.

¹⁸⁵ Byl to výlučně královský soud organizovaný na základě římského práva. Všechny členy soudu jmenoval král nezávisle na stavech. TAMTÉŽ, s. 99.

Mimo to byl na našem území ještě soud dvorský, který se staral se o záležitosti lenní a odúmrťe, a soud komorní, který rozsuzoval delikty šlechticů.¹⁸⁶ Církev měla vlastní soud, pod který spadali všechny duchovní osoby. Patřila sem rovněž oblast manželského a rodinného práva, lichva a cenzura.¹⁸⁷ K běžným sporům v oblasti manželského práva patří zejména nedodržení manželského slibu, kdy si muži vynucovali sňatek s bohatými nevěstami, anebo odstupné. U žen to bylo naopak. Žalobu často podávaly svedené dívky, které si takto chtěly zachránit svou čest. Běžné byly také spory o neplatnost manželství, opuštění manžela či rozvody.¹⁸⁸

Soud v období 16. století měl povahu soukromoprávní. Iniciativa k zahájení řízení vycházela od soukromé osoby, tj. od poškozeného či jeho blízkých.¹⁸⁹ Soudní proces byl zahájen až podáním žaloby. Dokud obžalovaný nebyl odsouzen, byl považován za nevinného. Dokonce i osoby obžalované z nejtěžších zločinů nebyli zadržovány a měli možnost volného pohybu.¹⁹⁰ Jejich účast u soudu byla zajišťována stanným právem, tedy pokud se obžalovaný nedostavil, byl prohlášen za psance, nebo svůj spor automaticky prohrál. Strany měly možnost požádat o odklad soudu v případě vážné nemoci či přírodních katastrof. Vydávat svědectví nemohly všechny osoby. Člověk plně způsobilý svědčit musel splňovat podmínku věku, osobní svobody, přičetnosti a zachovalosti cti (sníženou čest měly osoby, které byly zplozeni z nemanželského svazku, nebo osoby, které se živily nečestným povoláním – kati, nevěstky, popřípadě neosedlé osoby jako tuláci).¹⁹¹

¹⁸⁶ TAMTÉŽ, s. 100.

¹⁸⁷ J. KLABOUCH, *Staré české soudnictví*, s. 184.

¹⁸⁸ K. MALÝ, *České právo*, s. 76.

¹⁸⁹ TAMTÉŽ, s. 52.

¹⁹⁰ TAMTÉŽ, s. 53.

¹⁹¹ „Svědčiti tito při právě býti nemohou: I. Pacholík 18, děvečka 15 let nedojdauce, II. blázen, III. Žena toliko při vysvědčení kšaftův, IV. Otrok, V. manželka manželu svému a manžel manželce své, VI. Zlopověstný a kdo nápravu vykonal, VII. Podezřelý, že by s stranau měl spolek, VIII. Pomocníci, IX. Společníci v statku, X. úhlavních nepřátel svědomí jsau podezřelá, XI. Otec synu, syn otci svědčiti nemůže, leč by byl vybitý, XII. Zmámený, ztřeštěný, XIII. Slepíci o věcech vidomých, XIV. Hluchý o věcech slyšených, XV. Křivý a falešný přísěžník.“ J. JIREČEK (ed.), *Práva*, s. 66. Srov. také K. MALÝ, *České právo*, s. 71.

4.2. Průběh procesu

Začátek soudního sporu u všech druhů soudů vznikal podáním tzv. půhonu. Půhon byla písemná formulace žaloby, s níž hodlal žalobce (původ) vystoupit proti obžalovanému.¹⁹² Půhon obsahoval jména poslů, kteří jej doručovali, a datum konání soudu. Půhon doručovali zřizenci soudu. Pokud v místě bydliště žalovaného nezastihli, stačilo žalobu předat rodině, čeládce či sousedům. Někdy stačilo jako důkaz, že byl půhon doručen, vyломit třísku ze dveří.¹⁹³ Po podání žaloby si musela sporná strana sehnat svědky.¹⁹⁴ Dělo se tak tzv. řezanou cedulí. Řezaná cedule bylo pověření příkazující svědkům, aby se dostavili před soud. Jejich obsahem byla žádost sporné strany, jaké svědectví a na kom požaduje, o jakou při se jedná, proti komu má svědčit a kam se má v určitý den a hodinu dostavit.¹⁹⁵ Tyto cedule byly odevzdávány purkmistrovi, který je posílal po přísězné osobě do místa bydliště svědků.¹⁹⁶ Pokud se svědek nedostavil, byl obeslán podruhé, tzv. důhon, a pokud ani tentokrát nebyl přítomen, následoval v 14ti denním intervalu tzv. hrozný půhon s neodkladnou dobou. Když svědek ani tentokrát nereagoval na vyzvání, prohrála strana, které měl svědčit svou při. Pokud byl svědek nemocný, mohl vydat svědectví doma. Byl k němu vyslán písař, aby jeho výpověď zaznamenal.¹⁹⁷ Každá ze sporných stran měla právo vidět svědky protistrany ještě před začátkem soudního řízení. Proto také byly tyto řezané cedule odesílány i jim. Odtud se nese název cedule řezaná, neboť to byly dva stejné texty napsané na jednom kusu papíru a po napsání rozříznuté.¹⁹⁸

¹⁹² K. MALÝ, *České právo*, s. 57-58.

¹⁹³ J. KLABOUCH, *Staré české soudnictví*, s. 163.

¹⁹⁴ „Svědék pak jest, kterýž něco seznává a svědčí, a o řeči aneb skutku zběhlém, jak se co zběhlo oznamuje, vypravuje a svědectví o tom což viděl aneb slyšel aneb čeho v pravdě povědom jest, pořádně vydává.“ J. JIREČEK (ed.), *Práva*, s. 57.

¹⁹⁵ Z. BRÁTKOVÁ, *Pražské knihy*, s. 12.

¹⁹⁶ „Osoby městské kdo k svědomí potřebuje, má jí hned při obeslání po služebniku purkmistrovu ceduli řezanú odeslati. V ceduli té má položeno býti, jakého svědomí žádá, oč, proti komu, k kterému saudu a k kterému dni.“ J. JIREČEK (ed.), *Práva*, s. 61.

¹⁹⁷ „Svědék nemocný svědčiti může před písařem přísěžným, k němu od práva vyslaným.“ TAMTÉŽ, s.73.

¹⁹⁸ Z. BRÁTKOVÁ, *Pražské knihy*, s. 12.

Od podání žaloby měli účastníci sporu opět 14ti denní odklad. Během této doby mohly strany dojít ke smíru. Pokud se tak nestalo, svědkové předstupovali k vydání svědomí. Po složení přísahy zůstával svědek sám s přísežným písařem a vydával své svědectví. Přísežný písař byl písař, který měl na starosti zapisování svědků a čtení jejich výpovědí při vlastním soudním řízení.¹⁹⁹ Písař musel uchovat zapsaná svědectví v tajnosti, pod trestem ztráty hrdla. Kromě něj a svědka o tomto svědectví nikdo nevěděl a až do přelíčení byla kniha svědomí uzamčená v truhle.²⁰⁰ Minimální počet svědků k jednomu případu byl stanoven podle římsko kanonického práva na dva. Přesto není výjimkou, když u jednoho sporu svědčil pouze jeden svědek. Záleželo na schopnosti té které strany, kolik svědků si mohla sehnat, aby svědčili v její prospěch. Horní výše svědků stanovena nebyla.²⁰¹

Po přípravném řízení, zapsání žaloby do žalobních knih, zaplacení poplatků a vyslechnutí svědků začalo soudní řízení.²⁰² Po zahajovací formulí byla přečtena žaloba a začalo jednání. Původ i pohnaný se vyjádřili k obžalobě, poté nastalo dokazování, nakonec na to reagoval obžalovaný. Poté začaly být předčítány výpovědi jednotlivých svědků, které byly až do této doby pro všechny zúčastněné neznámé. Proto také byly tak důležité, neboť mohly způsobit nenadálý zvrat v případě.²⁰³ Po přečtení výpovědi se soudcové radili a vynesli rozsudek. Po jeho přečtení bylo líčení skončeno. Jako trest bývala obvyklá peněžitá pokuta, zahanbující tresty či vypovězení z města.²⁰⁴ Dolní konzistoř nepřipouštěla odvolání, její rozhodnutí bývalo konečné.²⁰⁵

¹⁹⁹ „Písař má psáti svědomí tak v těch a takových slovech, jakž svědek mluví. A když přestane mluvit, to svědomí má jemu písař přečísti.“ J. JIREČEK (ed.), *Práva*, s. 64. Srov. Z. BRÁTKOVÁ, *Pražské knihy*, s. 8-9.

²⁰⁰ J. KLABOUCH, *Staré české soudnictví*, s. 165.

²⁰¹ Z. BRÁTKOVÁ, *Pražské knihy*, s. 15.

²⁰² J. KLABOUCH, *Staré české soudnictví*, s. 169.

²⁰³ TAMTÉŽ, s. 181.

²⁰⁴ TAMTÉŽ, s. 252-256.

²⁰⁵ J. FRANCEK, *Zločin*, s. 62-64.

5. Kniha svědomí jako pramen pro poznání manželského soužití

V období raného novověku sloužily svědecké výpovědi jako právní prostředek při soudním procesu. Dnes jsou pro historiky cenným pramenem, který umožňuje nahlédnout do soukromého života „obyčejných“ lidí.

Kniha svědomí vznikla původně jako kniha používaná v českých městech při soudních procesech. Obsah knih svědomí tvořily výpovědi svědků, které byly rozhodující v soudním řízení. Nedlouho po svém zavedení se knihy svědomí rozšířily a staly se základní pomůckou při procesech u všech druhů soudu.

Ve věcech vztahujících se k manželství vedl konzistorní soud, kromě knih svědomí, také knihy rozsudků, konzistorní protokoly, repertář k procesům ve věcech manželských, knihy dispensí v manželství, konfrontace při žalobách z manželského slibu a jmenné rejstříky k manželství.²⁰⁶ Knihy dispensí by bylo možné využít například k sestavení příbuzenských linií v manželství raného novověku. Knihy rozsudků mohou poskytnout bližší pohled na soudnictví této doby a pohled církve na hříchy. Konfrontace při žalobách jsou schopny ukázat reakce lidí v krizových situacích, jejich uvažování a pohled na vztahy. Jmenný rejstřík k manželství je možno využít k genealogickému výzkumu či onomastiku. Konzistorní protokoly byly pravděpodobně vedeny pro potřeby kněžích a mohou přiblížit způsob vedení konzistorního soudu.

Kniha svědomí, která byla využita pro tuto práci, je kniha svědomí konzistoře pražské a obsahuje 29 případů a celkem 213 výpovědí. Časový rozvrh knihy je vymezen lety 1607 až 1609. Je zde široké spektrum projednávaných sporů, většina se týká manželství a sporů ohledně jeho uzavření, ale najdou se zde i případy jiné, ať už jde o dluhy, nebo o odpor kšaftu. V těchto případech může jít o spory duchovních, neboť všechny jejich konflikty spadaly rovněž pod konzistorní soud.

Tabulka 1

Předmět sporu

Předmět sporu	Počet	Předmět sporu	Počet
Manželský slib	14	Zrušení sňatku	1
Manželské rozpory	6	Dluhy	1
Odpor kšaftu	1	Nářek cti	3
Krádež	1	Snížení na poctivosti	1

²⁰⁶ Národní Archiv Praha (dále NA Praha), Archiv pražského arcibiskupství (dále APA).

U některých sporů nelze rozeznat, o co se v daném případě protistrany soudí. U prvního případu navíc chybí, kdo se s kým soudí. Kniha je psána v českém jazyce, u šesti případů jsou některé výpovědi zapsané v německém jazyce. Jelikož úředním jazykem v této době byla čeština, lze předpokládat, že svědkové neuměli česky. Tito cizinci jsou řemeslníci, pravděpodobně žijící trvale v Praze. Jejich výpovědi jsou později přeloženy do českého jazyka.

Každý svědek musel před poskytnutím výpovědi složit přísahu. Přisahu svědkům předčítal písař a oni ji po něm opakovali. Tato kniha svědomí má přísahu ve znění: „*Já N. přísahám P.B., že povím holou a jistou pravdu, pokudž mi vědomí jest, v té při, která jest při soudu tomto duchovním konzistoři pražské, mezi N. z jedné a N. z strany druhé. Přisahám, že žádný falše v tomto mém svědomí nepřinesu. Přisahám k oboji straně v při v pravdu svědčiti, přísahám, že ani z prosby ani zdarma ani z přízně ani z nepřizně ani z závisti ani z bázně ani pro ni žádný užitek nebudu svědčiti křivdy. Přisahám, že nezjevím žádného tohoto mého svědomí leč soudce to zjeví aneb rozkáže mně oznámiti. Toho mi tak dopomáhej Bůh, Otec i Syn i Duch svatý všejeden Hospodin a toto svatě blahoslavené čtení Amen.*“²⁰⁷ Každý soud měl ve svědecké přísaze drobné odchylky. Celé znění přísahy je uvedeno pouze na začátku knihy, později je citováno jen ve zkrácené podobě.

Přisahy se u všech svědeckých výpovědí opakují ve stejném znění, kromě u těhotných žen, které přísahají na dítě, které nosí pod svým srdcem²⁰⁸ a kněží či úřední osoby, které přísahají na svůj úrad.²⁰⁹ Každá z osob měla jiné znění přísahy. Lze to přičíst skutečnosti, že vydávat svědectví byla závažná a důležitá věc. Například dle městského zákoníku se podání křivé přísahy trestalo ztrátou hrdla. Je tedy patrné, že lidé skládali přísahu ve znění, které podtrhovalo důležitost tohoto aktu. Pro těhotné ženy

²⁰⁷ NA Praha, APA, kniha svědomí, sign. B2/20, fol.2a; Přisaha pro města je přesně uvedená v Koldínových právech: „*Přisahám Pánu Bohu, všem svatým, v té při, kteráž jest mezi Janem z jedné a Petrem z strany druhé, že to, čehož jsem v pravdě povědom, pravě a upřímně povím, pravdy ani pro přízeň, ani pro nepřízeň, ani pro kterau jinou věc nezatajím. Tak mi toho dopomáhej Pán Bůh všemohaucí i všickni svatí.*“ J. JIREČEK (ed.), *Práva*, s. 63. Srov. také H. JIREČEK – J. JIREČEK (edd.), *Zřízení*, s. 366.

²⁰⁸ „*Přijavši to k svému dobrému svědomí, víře a duši, jsa těhotná i k tomu děťátku, které pod svým srdcem nosí svědčila toto...*“, NA Praha, APA, kniha svědomí, fol. 53a.

²⁰⁹ „*Přijav to k svému dobrému svědomí, víře a duši, a k té přísaze kterou jest biskupu svému ku přijetí úradu sv. kněžství učinil svědčil toto...*“, TAMTÉŽ, fol. 20a.

to bylo dítě, které nosily pod srdcem a pro konšele, purkmistry či jiné úřední osoby, jejich vlastní úřad, který je zavazoval k čestnosti a spravedlnosti.²¹⁰

Osobnost písaře byla velmi důležitá. Jen sám písař přijímal výpověď a jen on mohl podchytit jemné nuance a emoce, které svědek vyjadřoval. Zdá se, že písař zachycoval svědeckví slovo od slova tak, jak mu bylo diktováno, bez předem připravených otázek. Je to patrné na jednotlivých výpovědích, kdy převládá hovorová čeština, běžné jsou také nadávky a zkomoleniny, odbíhání od tématu a prolínání časů. Jména zapisujících písařů kromě jednoho případu nejsou známy.²¹¹

Struktura jednotlivých výpovědí je z formálního hlediska stejná. V záhlaví je vypsáno, kdo se s kým soudí (kromě jmen je také často uváděno zaměstnání těchto osob a město, ze kterého pochází). V některých případech je také rozepsáno, o čem daný spor je. Pokud to tak není, předmět sporu byl v registrové edici odvozen ze svědeckých výpovědí.²¹² Po záhlaví následuje jméno svědka. Ve většině případech je také uvedeno příjmení svědka, které se často váže k povolání, které provozuje. U žen následuje jméno a povolání manžela.²¹³ Z přijetí mužova příjmení je patrná podřízenost ženy, kdy se i sama žena cítila vázaná ke svému manželovi. Po jméně je vypsána zkrácená forma přísahy, kterou předtím svědkové složili.

Nejobsáhlejší částí jsou vlastní svědecké výpovědi. Na začátku každé výpovědi lze vidět opakující se stereotypní formulace. Mezi nejčastější patří: „*toho jsem povědom a ve své paměti mám...*“,²¹⁴ „*nic jiného nevím, než...*“,²¹⁵ „*jakož jest mi ceduli řezanou*

²¹⁰ „*Konšelé a všickni přísežní, kteříž jiné soudí, práva dobrá a starobylé pořádky i obyčeje znáti, jim se učiti, a je uměti mají, neb hanba jest neuměti a neznati toho práva, kterýmž jiné rozeznáváš.*“ J. JIREČEK, *Práva*, s. 15.

²¹¹ „*Přijato svědomí toto ode mě Jana Blezla písaře konzistoře pražské podobojí v domě farním v městě Litoměřicích*“ NA Praha, APA, kniha svědomí, fol. 23b.

²¹² „*Svědomí k té při, která jest při právě tomto duchovním konzistoře pražské mezi Annou Mikuláše kočího manželkou z jedné a týmž Mikulášem manželem jejím z strany druhé*“, TAMTÉŽ, fol. 29b.

²¹³ *Paní Anna pana Petra Oficiuse manželka*, TAMTÉŽ, fol. 5b; *paní Anna Jana Pavlackýho manželka*, TAMTÉŽ, fol. 14b; *Kateřina z Vyšehradu kuchařka pana Mikuláše zlatníka na Ovocným trhu*. TAMTÉŽ, fol. 18b.

²¹⁴ TAMTÉŽ, fol. 3a.

²¹⁵ TAMTÉŽ, fol. 5b.

*Kateřina odeslala, abych jí svědomí proti Mikulášovi vydal...*²¹⁶ Jednotlivé výpovědi jsou ovlivněny stavem vypovídajícího k žalovanému. Nejčastěji vypovídají rodinní příslušníci, přátelé či služebné, ale najdou se zde i svědkové bez bližšího vztahu k obžalovanému, kteří byli jen svědkem dané události. Charakter výpovědi je dán také tím, zda šlo o přímého či nepřímého účastníka sporné záležitosti, a časovým odstupem od dosvědčované události.

Pohledy svědků na spornou věc se značně lišily. Lze to přičíst subjektivitě výpovědi a vztahu vypovídajícího svědka k žalované straně. Tito svědkové, ač pod přísahou, snažili se „upravovat“ výpověď ve prospěch osoby, která si je vyžádala. Mnohdy svědkové, vypovídají o stejné události, ale líčí tuto událost jinými pohledy a se značnými rozdíly. Důvodem může být výše zmíněná časová vzdálenost od projednávané věci, nebo naopak zdrženlivost, vyplývající z úředního prostředí, ve kterém byli tito svědkové často poprvé. Celkově je z výpovědi patrná snaha reprodukovat co nejpřesněji danou událost, například časté užití přímé řeči.²¹⁷

O subjektivitě projevu vypovídá také běžné užívání urážek a vulgarit. Vyskytuje se tu jich četné množství. Mezi ty nejužívanější patří: „*šelmo*,“ „*kurvo duplovaná*,“ „*lháři, v hrdlo lžeš*.“²¹⁸ Jednotlivá svědectví nejsou konkrétně zakončena, není žádná ustálená fráze.

Výpovědi mají různou délku, nejčastěji je to kolem jedné strany. U delších výpovědí je patrná zainteresovanost svědka k dané věci, kdy se svědek snaží vzpomenout si na co největší počet detailů a reprodukovat každou maličkost.²¹⁹

²¹⁶ TAMTÉŽ, fol. 6a.

²¹⁷ Paní Anna pana Petra Oficiuse manželka: „...*Potom asi dvě neděle, jedna suseda mi řekla: paní kmotra, jestli pravda, že vaše kuchařka má hrubé břicho, neb plná ulice toho jest. Já dím, že nevím, než jak sama přijde, zeptám se jí i řeknu jí: Káčo, že jsi se tak ne poctivě chovala, já jsem tebe vždycky zastávala, že se dobře chováš, že jsi směla to v domě mém se dopouštět, že se Boha nebojíš a lidí nestydíš, že moji susedé lépe o tom vědí, než já v domě. Ona proti tomu dí: nechť se žádný o mě nestará. Budu-li dítě míti, však ho žádný chovati nebude, než já...*“ TAMTÉŽ, fol. 8a.

²¹⁸ „... *on dí: musil bych šelma býti, abych sobě takovou duplovanou kurvu vzal...*“ TAMTÉŽ, fol. 9a.

²¹⁹ Kateřina chůva pana Petra Oficiuse: „... *a ona sama, že mu pokoje nedala, a co by sobě kurvu obecní měl vzíti. Že by šelma musil býti, a když jsem mu pravila, že musí, on vždy, že by sobě raději dal hlavu stíti. A jí načež kurvoval a jí mluvil. Ona proti tomu nic neřekla,*

Ve výpovědích jednoznačně převládají výpovědi řemeslníků, přičemž nejčetnější jsou výpovědi řezníků a jejich tovaryšů, druzí v četnosti výpovědí jsou kněží a služební.

Tabulka 2

Povolání

Zaměstnání	Počet	Zaměstnání	Počet	Zaměstnání	Počet	Zaměstnání	Počet
Apatykář	3	Kočí	2	Ponocný	1	Švec	3
Bečvářka	1	Konvař	1	Posel	1	Tesařka	1
Bradýř	1	Kožišník	2	Primus ve škole	1	Tkadlec	1
Čeledín	1	Krejčí	5	Rukavičnick	2	Tkaničkář	1
Hrobník	1	Kroupnice	1	Rychtář	5	Tobolář	1
Hospodář	1	Kuchař	1	Řezník	10	Trubař	1
Chůva	5	Kuchařka	6	Sklenářka	1	Zedník	2
Impresor	1	Mlynář	1	Služebnice	7	Zlatník	1
kněz	10	Neuvedeno	120	Služebník	7	Zvoník	1
Knihář	1	Pekař	1	Šlotýř	1		

U jednotlivých výpovědí svědků není patrný rozdíl pohlaví, výpovědi mužů a žen se vyskytují v přibližně stejné míře. Ve výpovědích mužů a žen jsou rozeznatelné drobné odchylky. Muži se snažili vypovídat věcně, bez odbíhání od tématu, kdežto ženy vypovídaly mnohem více subjektivně, kdy se snažily reprodukovat i emoce dané situace a celou událost během svého vyprávění opět „prožívaly.“²²⁰

jen se smála. To také vím, když se k nám nejprve dostala, ptali se mě lidé: Jakou kuchařku máte? A já jsem řekla: nějakého pana Matyáše pisaře dceru. Co? Tu kurvu? Řekni paní, ať ji nechová v domě, že líhala s nějakým mlynářem, že jí bílý botky koupil...“, TAMTÉŽ, fol. 12a.

²²⁰ Juliana Hovorcovská: „...Potom přišel ke mně po Nešporách ožralý a já jsem před ním zamýkala světnici, nechťjíc ho pustiti pro jeho nectný jazyk. A dítky jeho seděly u kamen pláčící a jako zděšený byly. On tloukl sekerkou na dveře a kuchařka má, řekne mi: paní, otevřete mu, však nám ty dveře vyrazí neb rozseká. A já mu otevřu a on držel v rukou sekeru s opráháním. Kdybych nebyla poustoupila a ven nevyšla, byl by mě tu třebaš zabil. Za mnou po světnici dlouho běhal, až jsem se mu vytočila křiče naň: stůj, stůj, zle zavádíš. Tu já jsouce přestrašená, že mě psotník napadl. A má souseda přišla ke mně a křísila mě.“ TAMTÉŽ, fol. 62a.

Tabulka 3

Rozdělení pohlaví

Počet svědeckých výpovědí	Z toho mužů	Z toho žen
213	123	90

Jednotlivé spory jsou z různých míst Čech, přičemž převládá Staré a Nové Město pražské. U většiny případů však město uvedeno není.

Tabulka 4

Města

Čsl.	Města	Výpověď	Čsl.	Města	Výpověď
1	Beroun	12	9	Litoměřice	3
2	Český Brod	1	10	Nové Město pražské	42
3	Dolejší Lukavice	1	11	Nymburk	10
4	Horažďovice	5	12	Písek	1
5	Hradec nad Labem	1	13	Rakovník	2
6	Jičín	1	14	Skalice	1
7	Klatovy	1	15	Slaný	1
8	Lanškroun	1	16	Staré Město pražské	57

Některé svědky si vyžádaly obě strany a svědecké výpovědi se opakují. Pro takovou výpověď se ustálila fráze: „*co tuto Janovi Burianovi svědčím, totéž paní Kateřině vysvědčuji. Že to vše tak a ne jinak se dalo.*“²²¹

V případě, že se nemohl svědek dostavit, byl za ním vyslán písař, aby vypovídal doma. O tom svědčí případ mezi Vilímem a Dorotou: „*pan Michal Pešon, jsa ku právu duchovní konzistoře pražské k vydání svědomí od panny Doroty Pešonový pohnán i dohnán. A nemoha pro nedostatek zdraví svého ku právu přijíti, dožádal se jeho milosti pana administrátora, aby k němu vysláno bylo, do domu kde bytem jest, že takové svědomí vydáti chce. Což k žádosti jeho se stalo, že jest Jan Blezl, písař úřední, k němu do domu vyslán.*“²²²

Po výpovědi dané osoby následuje datum. Projednávané spory nejsou datovány v chronologickém pořadí. U třinácti případů datum projednávání sporů chybí. Podle římsko-kanonického ustanovení, by měly být k jednomu případu alespoň dva svědko-

²²¹ TAMTÉŽ, fol. 52a.

²²² TAMTÉŽ, fol. 124a.

vé,²²³ ale dodržováno to není. Objevuje se zde devět případů pouze s jedním svědkem.²²⁴ Horní hranice vypovídajících svědků není stanovena, ale ani není doporučováno velké množství tzv. nepořádných svědků, kteří by o daném sporu mnoho nevěděli.²²⁵

Po vykonání svědectví písař přečetl svědkovi jeho výpověď a svědek mohl ještě text opravit, přidat do něj nějaké poznámky, nebo v něm škrtat.²²⁶ V textu je to dobře patrné častými škrty, nebo naopak marginálními či interlineárními poznámkami. Jelikož je tento výzkum zaměřen na poznání partnerství této doby ve světle těchto knih, chybí zde rozsudky daných sporů, které neměly pro tento výzkum prvořadý význam.

²²³ „Svědectví toliko jednoho svědka za dostatek ku právu v žádné při býti nemůže. Item :Unus testis, nullus testis.“ J. JIREČEK (ed.), *Práva*, s. 71.

²²⁴ Mezi tyto spory patří: jedenkrát spor o odpor kšaftu, jedenkrát manželské rozpory, čtyřikrát spor o manželský slib a třikrát spor o nárek cti.

²²⁵ „Strana některá vedúci ku potřebě své mnoho svědkův, a ti by nic pořádného o tom, na čemž by grunt a podstata té pře záležela, nesvědčili a neseznávali: tehdy rovně jest tak, jakoby žádých svědků nevedla. Neb v počtu pravých svědkův ti se toliko pokládají, kterýž by o tom vypravovali a o tom vysvědčovali, což by k dokázání průvodu a k vysvětlení pře náleželo. Jiné, než oč jest pře, mluvíti, svědčiti a vyznávati, jest jednostejná věc, jako i mlčeti.“ TAMTÉŽ, s. 71.

²²⁶ Srov. J. KLABOUCH, *Staré české soudnictví*, s. 326.

6. Partnerství ve světle knih svědomí

Předmětem partnerským sporů v této knize svědomí jsou v největší míře žaloby o porušení manželského slibu, dále manželské konflikty, ve kterých se převážně jedná o cizoložství nebo bití manželky. Jeden případ se také týká zrušení manželského slibu. Pozornost bude zaměřena na znázornění sporů, díky nimž se vykresluje konkrétní a určitý obraz raně novověké společnosti a představuje se každodenní život a starosti těchto lidí.

Na základě výše zmíněných sporů se tato kapitola pokusí přiblížit partnerství raného novověku. Vykreslí obraz měšťanské společnosti počátku 17. století a její pohled na seznámení, námluvy a sňatek.

Konflikty v této knize svědomí se týkají z velké většiny měšťanského obyvatelstva. K seznámení mladých lidí uvnitř města docházelo v mnohem méně formálním prostředí, než tomu bylo u šlechty. Uzavřené prostředí města nabízelo mnohem více možností setkávání a postupného sblížování. K takovým možnostem docházelo na veřejných místech jako jsou trhy, náměstí, hostince a různé veselice, například posvícení či Masopust.²²⁷ Nelze pominout ani styk řemeslníků a služebných a kontakty v rámci rodiny a přátel.

Volnější městské prostředí umožňovalo i běžné soukromé návštěvy v domě dívky či muže.²²⁸ Běžné také bylo, že pokud svobodný muž, žijící mimo rodinu, onemocněl, okolí vyslalo dívku, aby se o něj starala.²²⁹

²²⁷ „...bylo letos o Masopustě, pil jsem víno u paní Marie a Lydmila Ješková tam prve byla a Jiřík tovaryš u řezníka, který také praví, že mu připověděla jeho býti. Připil Lidě sklenici vína. A ona řekla, že ho za to neprosí, že ona má jiného, kterému slíbila jeho manželkou býti....Václav s jinými za stolem seděl a Lydmila přišedši k stolu Václava objala...“ NA Praha, APA, kniha svědomí, fol. 57a.

²²⁸ „...nic jiného nevím, než jsa za tovaryše u pana Wolfa tkaničkáře a Markéta /tam/ také byla za kuchařku, že za Kašparem tovaryšem tkaničkářským často do světnice, kde jsme dělávali chodila...“ TAMTÉŽ, fol. 68b. Srov. „...i na veselí za ním děvečku posílala, aby domu přišel, že nejsou tovaryši doma...“ TAMTÉŽ, fol. 70b.

²²⁹ „...než když jest stonal, ona ho hlídala, neb jsem jí poručil, kdyby čeho potřeboval, buď jísti nebo pítí, aby mu podala. A když ona stonala, řekl jsem mu, poručil, aby jí také hlídal. Poněvadž ona ho hlídala a opatrovala, aby jí také opatroval. On se hněval a nechtěl, já mu lál.

Nevázanost takovýchto setkání samozřejmě umožňovala sblížení mužů a žen. Jejich schůzky vedly často i k fyzickému kontaktu, mnohdy i na veřejnosti.²³⁰ Laškování nebyla vnímána ani jedním z páru jako závazná. Stejně tak i okolí na to nemělo názor nijak pohoršlivý. Teprve pokud následkem takového fyzického kontaktu ona dívka otěhotněla, měšťanstvo to chápalo jako nečestné, smilné a hříšné chování.²³¹ Žena se mohla od smilstva oprostít pokud odpřísáhla, že jí byl slíben sňatek.²³² Těhotenství ženy bez řádného uzavření sňatku bylo vnímáno jako hanba ženy, ale zároveň bylo na muže tlačeno, kvůli sňatku, aby sebe i jí z hanby vyvedl. Pro muže však byla dívka často jen objektem uspokojení svých sexuálních potřeb a ženě poté, co otěhotněla, nabízeli odškodné.²³³

Již bylo řečeno, jak bylo lidmi této doby ceněno pannenství a dobrá pověst. Důvodem odmítnutí sňatku v takovémto případě může být špatná pověst dívky. Po pohlavním styku dala dívka k soudu muže, aby si ji vzal a ona si tak zachránila svou čest, ale on si jí odmítl vzít s odůvodněním její špatné pověsti: „...*když Mikuláš Všechlabský s paní Annou apatykářkou k nám přišel, přišla jsem k tomu, když manžel můj s ním*

A abych já také měl věděti, že ona s ním líhala a on s ní, nevěděl jsem, až teprve po nemoci obou, chůva má mi povídala, že těhotná jest...“ TAMTÉŽ, fol. 6a-6b.

²³⁰ „... *a potom jsme seděli až do večera a její víno pili. A šli jsme pak pro ryby a u ní jsme dali je připravit a večeřeli jsme. Po večeři jsme hráli na krále a Jan Burian s paní Káčou se líbali, pravila, že jest naň laskavá a on také na ní...“ TAMTÉŽ, fol. 51a-52a.*

²³¹ „... *i poručila jsem chůvě, aby se jí zeptala s kým těhotná jest. A ona se jí ptala a pověděla, že s Mikulášem...tu jsem jemu tuze domlouvala, že se směl v domě mém takové hanebné věci proti pánu Bohu dopustiti...“ TAMTÉŽ, fol. 6b-10a. Srov. „...*když při ní to, že jest se hříchu toho dopustila uznáno bylo, tu jsem /se/ jí zase ptala, s kým se toho dopustila a ona přede mnou oznámila, že s Janem Crhou. Tu jsem jí domlouvala, když jest jí pokoje nedal, proč jest toho na mě nevznesla, že bych to byla ihned opatřila...tu jsem témuž Janovi také domlouvala a panem manželem mým jemu hrozila...“ TAMTÉŽ, fol. 26a-27b. Srov. „...*Káčo, že jsi se tak nepoctivě chovala, já jsem tebe vždycky zastávala. Že se Boha nebojíš a lidí nestydíš...“ TAMTÉŽ, fol. 6b-10a.***

²³² „...*a ona potom přede mnou pravila, že jest jí obojek daroval, a že jí botky chtěl dáti, že ji sebou pryč vezme, tím se pochloubal, že byl u jejího pana otce, že mu ji dal. A ona, že v moci jeho zůstává...“ TAMTÉŽ, fol. 11a-13a.*

²³³ „...*Jan Arkon jest přišel a tu pana Jana Lomčického žádal, aby z soudu dalšího sejiti mohlo a on se v to vložil tak, aby přátelsky s Marianou se stalo, že jest jí dával za to obtěžkání 20 kop...“ TAMTÉŽ, fol. 179a.*

*promlouval, že by se naň toho nenadál, aby tak měl dcerce jeho učiniti a jí obtěžkati. On pověděl, že se k tomu zná: že jsem s ní činiti měl, ale že sám k tomu nejsem, a kdyby jsem byl, že bych ji sobě za manželku vzal, než že jiných k tomu více jest, což na ní provedu a prokážu.“*²³⁴ Nebývalo výjimkou, že byli proti sňatku i rodiče a daný mladík odmítal sňatek z důvodu, že by přišel o rodiče a nesměl by provozovat řemeslo.²³⁵

Pokud se muž začal o dívku ucházet vážněji, začali se spolu častěji scházet, zval ji k sobě či k svým rodičům na oběd a večeri, procházeli se spolu. V hospodě spolu sedávali, jedli, pili a slibovali si náklonnost.²³⁶ Dívka mohla muži posílat jídlo a půjčovat mu peníze. V některých případech bylo dvoření podpořeno milostnými dopisy.²³⁷ Také je zde zaznamenán případ dohazovačství.²³⁸ Žena muži často nadbíhala a toto chování ostatní ženy schvalovaly.²³⁹

První vážný krok, směřující k manželství, přišel vždy ze strany muže. Muž, který si chtěl vybranou dívku vzít za manželku, zeptal se jí, jestli dá svolení, aby mohl

²³⁴ TAMTÉŽ, fol. 6a-6b.

²³⁵ „...a on Andres k němu mluvil, zná-li se k tomu, že Markétu Šeitovou za manželku vzíti, jakž jest jí připověděl. On pověděl, že toho nemůže učiniti, protože by přišel o řemeslo a u rodičův svých, že by nelásku měl...“ TAMTÉŽ, fol. 73b.

²³⁶ „...a skoro každodenně na velikém Mazhauze se scházivali, hořké pivo a víno co měli pili, sobě hubičky dávali...“ TAMTÉŽ, fol. 110b-114a.

²³⁷ Ve sporu Jana Lipovského s Kristýnou Vrabskou o porušení manželského slibu jsou doloženy milostné dopisy. Jan Lipovský měl závazný manželský slib nejen s Kristýnou Vrabskou, ale i s Alžbětou Hubkovou. Jako důkaz byly použity jejich dopisy: „...tomu co se těch psaní, které by panna Alžběta Hubková panu Janu Lipovskému psáti měla dotýče, ty listy jsem od písaře konsistorského mám vykázané, že vlastní rukou její psány jsou, spatřil ...“ TAMTÉŽ, fol. 129b-130a.

²³⁸ „...toto vím, že pan David chtěl se oženiti před rokem a žádal mě, abych mu namlouvala pannu Dorotu, která na zámku slouží. Připověděl mi dáti vzácný dar, ale já jsem se v to dáti nechtěla. Potom nějakou Annu a Marii v tu práci podrobil, že tam k panně Dorotě na zámek v poselství chodily. A daroval té Anně sukna drahého na dvě sukně. Item užíval také v té věci nějaké němkyň Marie a daroval jí sukna drahého brunátného na sukni, že mu v tom sloužila...“ TAMTÉŽ, fol. 54b-55a.

²³⁹ „...dobře děláš, že za ním chodíš, aby ho jiné neodludily...“ TAMTÉŽ, fol. 6b-10a.

zaslat k jejímu otci, či jinému příbuznému.²⁴⁰ Pokud dívka souhlasila, muž vyslal své dva přátele k rodičům oné dívky.²⁴¹ V některých případech si rodina dívky vyžádala čas na rozmyšlenou. Dívce byla občas ponechávána možnost vlastní volby a dával se jí čas na to, aby se mohla poradit s přáteli.²⁴² Rodiče budoucí nevěsty se zajímali o budoucnost své dcery a zjišťovali, jak byl chtěl mladík dívku zaopatřit, a kde by spolu bydleli.²⁴³ Slušnost také vyžadovala, aby se sňatkem souhlasili i rodiče ženicha.

Samotné nevěsty se zeptali, zda má i jiný manželský slib. Pokud odpověděla, že ne, proběhla oficiální přípověď k sňatku, která byla vnímána jako manželský slib: „...*Dorotko, rozmyslila jste se na mou onehdavší žádost? Chcete-li mně věrnou manželkou býti? Já vám připovídám vašim věrným, upřímným manželem býti a zastávati, do své nejdelší smrti vás v štěstí v neštěstí neopouští. Chcete-li v to tolikéž učiniti, však jestli v tom vůle vašich přátel by nebyla i toho žádati nechci... ona řekla, že chce. Tu jest*

²⁴⁰ „...*když jest se pan David panny Estery kdy ptal, chce-li jeho věrnou a pravou manželkou býti, a ona řekla, že chce jeho manželkou býti, jestli, že sobě to u pana otce a u paní mateře zjedná, a on sobě to zjednal u pána otce i u paní mateře, že jsou mu jí dali za manželku...*“ TAMTÉŽ, fol. 35b-36a. Srov., „...*při času svatého Jana bytí, přišlo k tomu, že David k týmž rodičům o touž Esteru, dceru jejich, dobrých, poctivých lidí zaslal...*“ TAMTÉŽ, fol. 44b-45a.

²⁴¹ „...*byl jsem povolán od pana Jana, k žádosti jeho, abych přátelům jeho, i kteří po straně Davida do domu jeho pozváni byli, že mají být zaslání o Esteru jeho dceru, tak jsem učinil. Toto vím: předně a nejprve, že k žádosti a pro slib dobrých a poctivých lidí a přátel, kteří po straně Davidovi byli zasláni, nechtěv jich pan otec Jan oslyšeti, že jest připověděl Davidovi, Esteru za manželku Davidovi dáti, tu i paní matka její byla zavolána i ona tím způsobem vůli svou k tomu dávala. Když to nechtěvše páni přátelé vyslaní na tom přestati, než aby také panna Estera dcera jich k tomu povolána byla, což i panna Estera ústy svými předně jest promluvila: Jestliže jest v tom předně vůle Boží a rodičův jejich tehdy i ona, že vůli svou k tomu dává. Tu ihned jim páni a přátelé ruky podali a požehnání Božího vinšovali.*“ TAMTÉŽ, fol. 46b-47b.

²⁴² „...*není mi potřeby na to hned odpověď dávat. Třebas po čtyřech po pěti nedělích, aneb po čtvrt létě. Poradte se vy prve s vašimi sestrami...*“ TAMTÉŽ, fol. 115a-117b.

²⁴³ „...*avšak dříve než se ta přípověď Davidovi stala, bylo jest od přátel pana otce a matky panny Estery promluveno, jak by touž dceru jejich živností a bytem, aneb jinak chtěl opatřiti? Tu dal David od sebe promluvití pánům a přátelům svým, že touž pannu Esteru, dceru jich, a budoucí manželku svou bytem i živností opatřiti chce, jakž náleží. Nad čímž, že rodičové obzvláště zalíbení míti budou...*“ TAMTÉŽ, fol. 46b-47b.

jí on hned ruky podal a jí jak svrchu oznámeno připověděl a slíbil a ona mu tolikéž na to ruku dala a od něho jeden prsten s tyrkysem přijala...“²⁴⁴

Po manželském slibu a výměně darů byli považováni za právem uznané manžele. Rodinu čekaly běžné starosti – ženich jednal s otcem nevěsty o výši věna a nevěsta chystala výbavu. Od nařízení Tridentského koncilu měl následovat církevní sňatek před farářem a dvěma svědky. Často však církevní obřad nenásledoval a manželé spolu začali žít už nyní.

Jak byl takovýto světský obřad důležitý pro lidi lze vypořádat na příkladu Dorothy Pešonové a Vilíma Wechtenberka: „...že jest pan Eliáš mladší Rozin podav ruky panně Dorotě jí se slibem manželským zavázal, vzav ruky její v svou ruku. Já Eliáš, беру sobě tebe pannu Dorota za pravou a věrnou manželku. Připovídám tebe do své a vaší smrti neopouštěti. A zase naproti tomu panna Dorota týmiž slovy říkala: Já Dorota, беру sobě tebe Eliáši za pravého a věrného manžela. Slibuji vás neopouštěti do své a do vaší smrti. Načež jsou sobě z obojí strany po prstenu zlatým dali, z ruky do ruky. A ten slib tak mezi nimi zavřen jest...“²⁴⁵

Snoubenci si poté, na stvrzení manželského slibu, dávali různé dary. Nejčastěji to byly prsteny, jako symboly manželského připoutání a spojení.²⁴⁶ Darem ale mohl být

²⁴⁴ TAMTÉŽ, fol. 111a-114b.

²⁴⁵ TAMTÉŽ, fol. 120a-121a. Srov. Na více případech lze vypořádat, že takovýto manželský slib byl oficiálním vstupem do manželství. Byl kladen důraz na dobrovolný souhlas obou snoubenců, na opakování oficiální žádosti, vyslovení souhlasu a následné výměně prstenů, které stvrzovaly sňatek: „...Já N. беру tebe sobě za pravou a věrnou manželku, slibuji ti věrnost manželskou a tebe do mé smrti neopouštěti . a zase panna také týmiž slovy když k mládenci promluví ruky sobě podají a nějaký dar na ten slib sobě dali. Že jest již matrimonium celý a dokonalý a nic jiného nepozůstává než exekuci a toho, že již žádný ani duchovní vrchnost rozloučiti nemůže.“ TAMTÉŽ, fol. 137a-138a.

²⁴⁶ „...sňal zlatý prsten ze své ruky, jej panně Esterě na potvrzení slibu manželského dal. Týmž způsobem panna Esterá svůj prsten vzavši do rukou, panu Kozlovi jej dala...“ TAMTÉŽ, fol. 45b-46a.

také věnec jako znamení čistoty a odevzdání.²⁴⁷ Jiné dárky sloužily čistě pro potěšení snoubenky.²⁴⁸

Nedostatečné zakotvení církevního obřadu této doby, počátku 17. století, mělo za následek množství sporů, kvůli porušení manželského slibu, které u konsistorních soudů tvořily většinu projednávaných procesů. Tak vznikaly rozporuplné situace, mezi něž patří slib vícero partnerům, odstoupení od slibu, bigamie, smilstvo, otěhotnění ženy. Tato dvojakost, světského a církevního obřadu, způsobovala četné spory, neboť pro mnohé, například pro těhotné ženy, byl manželský slib považován za vstup do manželství a řádně uzavřený sňatek. Naopak muži se v takovémto případě odkazovali na to, že neproběhl církevní sňatek, tudíž je manželství neplatné. U mužů to byla pravděpodobně jen snaha vyhnout se sňatku, neboť celá soudobá společnost považovala světský sňatek za právně způsobilý a dostačující. Proto ve většině případech, v této knize svědomí, byl při výpovědích kladen důraz na svědky, kteří byli přímými účastníky manželského slibu.²⁴⁹ Konzistorním soudem byla poté často potvrzena platnost sňatku, následně stvrzena církevním obřadem, učiněným často ihned v konsistoři.

Argumentem uváděným u nedodržení manželského slibu bývá také důvod nucení k sňatku. V městském právu je nucení k sňatku uváděno jako příčina k zrušení manželství,²⁵⁰ stejný názor na to má i církevní prostředí. Na základě práva většina žalova-

²⁴⁷ „...dále, asi týden po přípovědi, poslala mu pěkný věnec se stuhami...“ TAMTÉŽ, fol. 110b-114a.

²⁴⁸ „...také jí několik paštik poslal...a k tomu pár černých anglických punčoch odeslal...“ TAMTÉŽ, fol. 110b-114a. Srov. „...a ona potom přede mnou pravila, že jest jí voboje daroval, a že jí botky chtěl dáti...“ TAMTÉŽ, fol. 11a-13a; „...A když jest pana Lipovského něchtěla, tehdy, proto jí zase vzal nový vůz pěkný na čtyři osoby a šest pěkných klisen...které jí na slib manželský darovati měl a chtěl...“ TAMTÉŽ, fol. 100a-101a.

²⁴⁹ „...oznámil jsem tu věc Vilímovi a ptaje se ho taky li jest ta slova k panně Dorotě, s kterou se soudí, mluvil a rukou dání i jinak učinil. Oznámil, že jest táž slova k ní promluvil, ale ona že k němu těch slov nemluvila, nýbrž rukou dáním, že k tomu povolila a nějaký dary, že od něho Vilíma přijala. Další mé oznámení k němu bylo, aby se přívětivěji panně službou zavázal, neb panny to v tyto časy míti chtějí. Pověděl, že jest to učinil, ale on že při ní žádný lásky ani k promluvení ani se s ní shledání míti a dostati nemůže, než co jemu právo duchovní nalezne a usoudí pro zachování dobrého svědomí na tom, že přestáti chce.“ TAMTÉŽ, fol. 137a-138a.

²⁵⁰ „Manželstva pak mají býti svobodná mezi všemi lidmi, beze všeho přinucení.“ J. JIREČEK (ed.), *Práva*, s. 100.

ných spoléhala v uznání neplatnosti sňatku. Otázkou zůstává, jak často to byl argument u soudu, a do jaké míry byly dané dívky opravdu nuceny? Bylo řečeno, že děti musely poslouchat názor rodičů,²⁵¹ a u dívek to platilo dvakrát, neboť ty musely poslouchat otce, bratra a později i manžela. Barvitě tuto situaci vykresluje spor mezi Alžbětou Chlumčanskou a Jindřichem Chlumčanským: „...i zavřely se s ní do pokoje a natkaly jí, div že nebily, aby připověděla, že chce sobě pana Jindřicha vzíti. Panna nechtěla, že nesmí bez pana strejce nic učiniti, ale já jsem tu nebyla, když panna připověděla. Dosti se jim k vůli naplakala, jak jest do kterého pokoje odešla, hned v patách za ní šly a pokoje jí nedaly.“²⁵² U tohoto sporu je patrné, že Alžběta byla k sňatku přinucena. Ač tedy nátlak k sňatku církev zakázala, je nutno připustit, že dívky a ženy byly do sňatku opravdu často nuceny. Rozhodnutí o budoucím partnerovi dívky náleželo její rodině, sama byla často jen „předmětem obchodu“. Slušně vychovaná dívka takovýto úděl přijímala. Pokud by se vzepřela, bylo by to považováno za neslušnost a nevychovanost a na názoru rodičů by to patrně nic nezměnilo a sňatek by byl uzavřen i tak. Avšak ve sporech žádajících zrušení sňatku žena své zastání našla. Církev v tomto bodě posílila pozici ženy a mnoho sňatků bylo na základě tohoto argumentu zrušeno.

Jiným často zmiňovaným důvodem je, že si jeden z partnerů najde někoho jiného a odstoupí od slibu. Jeho protějšek se pak soudí kvůli úhradě škod. Nedodržení manželského slibu může být také způsobeno lehkovážností nebo nerozhodností jedné ze sporných stran. Na vině může být nízký věk snoubenců, kteří si nejsou jisti, jestli sňatek doopravdy chtějí. Nerozvážnost mladých lidí může být také způsobena tím, že tento manželský slib nebrali vážně. Pro lidi této doby nebyl předmanželský sex takovým hříchem jako pro církev. Mnohdy se stávalo, že mladá dívka či muž připověděli vícero lidem, a poté chtěli od tohoto závažného kroku odstoupit.²⁵³

Spory o porušení manželského slibu tvořily u církevních soudů až 70 % celkové agendy.²⁵⁴ Tyto spory lze rozdělit mezi ty, jejíž žalující stranou je žena, která žádá řádného manžela, aby si zachránila čest a vyvarovala se hanby a potupy jako svobodná

²⁵¹ „Manželstva mají se konati s povolením rodičův a jiných osob, pod jejichžto ochranu byli by ti, kteří v stav manželský vkročiti míní,“ TAMTÉŽ, s. 101.

²⁵² NA Praha, APA, kniha svědomí, fol. 144a.

²⁵³ Nerozvážnost v takovémto závazku vyčítá mladím lidem i pražský arcibiskup Antonín Brus z Mohelnice, Z. WINTER, *Z rodiny*, s. 51.

²⁵⁴ J. FRANCEK, *Zločin*, s. 66.

matka. Druhou skupinou jsou spory, kdy žalují muži. Muži ve většině případech, žádají manželku proto, že mají před sebou vidinu majetkového zisku. Ale i zde může být důvodem touha zachránit svou čest a dojít práva. Ženy od takovýchto slibů odstupovaly často na nátlak rodičů, příbuzných či přátel. Nebývalo neobvyklé, že se žena před vydáním rozsudku konzistentního soudu rychle vdala, aby nedostala onoho muže za manžela. V těchto případech jí soud mohl pouze uložit pokutu.

Dalším okruhem projednávaných případů jsou manželské spory. Zde je ve všech případech důvodem soudu skoro ze stejné příčiny, tj. cizoložství, nemanželské dítě, hrubé chování k manželce a její bití. Časté jsou také mužovy myšlenky, že si se svou ženou může dělat, co chce.²⁵⁵

Cizoložství je zachyceno ve sporu Mikuláše Kočího a jeho ženy Anny: „...*když jest Mikuláš kočí byl ve vězení v novoměstský šatlavě, že Anna manželka jeho přišla ke mně a prosila, abych se zaň v rukojemství postavil s Mikulášem Lencem a jej z vězení vymohl, že nějaké kurvě dítě udělal, a to dítě že mu přinesla na Rathaus...dáleji i to mi jest vědomo, pod tím pode vším, že jest k ní chodíval.*“²⁵⁶ Cizoložství je podle církevního práva důvodem ke zrušení sňatku. Je chápáno jako těžký hřích, neboť již v počátcích své existence potvrdila církev princip monogamie, tj. vztahu jednoho muže a jedné ženy. V zemském a městském právu však platí, že nevěra manžela je odčiněna věností ženy.²⁵⁷

V praxi bylo běžné, že žena měla vstupovat do manželství jako panna, ale muž měl bohaté zkušenosti již před sňatkem. Stejně tak, muži často i během manželství měli více partnerek.²⁵⁸ Bylo zvykem, že šlechtic či měšťan měli na uspokojení svých fyzic-

²⁵⁵ „...*nejednou než několikráte přede mnou i jinými poctivými lidmi jest mluvil, že se s paní Kristýnou Vrabskou proto nesoudí, aby ji sobě za manželku pojati měl, než-li proto, aby jemu škody a útraty vynahradila. Než by ji sobě hromskou opici vzal, že by ji raději zesral. A byť jemu krásně za manželku prisouzena byla, že by s ní nebyl. Nýbrž, že by ji do nějakého vězení nebo do kláštera dal a peníze její k sobě vzal a ji tam do smrti nechal...*“ NA Praha, APA, kniha svědomí, fol. 129b-130a.

²⁵⁶ TAMTÉŽ, fol. 30a-30b.

²⁵⁷ K. MALÝ, *České právo*, s. 76.

²⁵⁸ J. FRANCEK, *Zločin*, s. 35, 55.

kých potřeb k dispozici služebně.²⁵⁹ Jak se však k tomu stavěla žena? Ve většině případech žena brala na zřetel takovéto mužovo „touhy“ a tolerovala je, popřípadě nad nimi přivírala oči. Jsou tu ale i případy, kdy se ona podvedená manželka muži kvůli jeho nevěře mstila a vracela mu tento prohřešek po svém způsobu, tj. nestarala se o něj ani o domácnost, pomlouvala ho u přátel a známých a všemožně ho trestala.²⁶⁰ Právo v případě cizoložství muže stojí na straně ženy. Problémem však bylo dokázání tohoto aktu, neboť pokud muž nebyl přichycen přímo při činu, na dokázání své nevinu mu stačilo pouze složit přísahu o své nevině. Nevěra ženy byla trestána daleko přísněji. Trestem za cizoložství bývaly nejčastěji pokuty, věznění na určitý čas nebo pranýř. V případě, že obě osoby, které se dopustili cizoložství, žili v manželství, byly tresty přísnější, rozsudkem bývala často smrt.²⁶¹

Stejný případ mezi Annou a Mikulášem zachycuje také hrubé chování manžela k manželce a její bití: *„...a pojav v půli Annu manželku svou, chtěl jí na vůz ten vsaditi, ale ona, že se bránila, nemohl s ní býti i zavolal na kočího, aby mu pomohl, on tak učinil a s ní Annou se dral až se pod vůz dostali a jí rozprostovlasil. Já poznávaje, že by se překážka službám božím dala, řekl jsem Mikulášovi i tomu kočímu: pamatujte co děláte, a ty kočí dej jí pokoj, neb tobě po ní nic není. A on od ní opustil a jí nechal, ty pak Mikuláši viš, že dnes v konzistoři státi máš a Mikuláš pohlédnuv na mě, nechal ji a ona vydřevši se jim tak rozprostovlasená a zkrvená do fary utekla...“*²⁶²

Muž měl ale, dle práva svou ženu mírnit v jejích špatných vlastnostech, proto bývalo jeho chování často schválené:²⁶³ *„...trefilo mi se jednoho dne jíti mimo paní Anny krám i zavolala mě k sobě a Mikuláš manžel její se s ní nenáležitě trhal a já ho*

²⁵⁹ *„...potom Anna kuchařka, která sloužila u Pardubské se jest přiznávala přede mnou, že Tobíáš manžel její k ní v noci do komory vešel a s ní skutek učinil...“* NA Praha, APA, kniha svědomí, fol. 90b.

²⁶⁰ *„...nemanželsky s ním nakládala, jemu zlořečila, lála šelem, a co nejhůře mohla lála. Já ji z toho trestala a ona velela odpusťte v zadek líbati. Nedala mu korun českých, prala ho, házela naň čím co popadla...vynášela mu z domu nádobí i šaty jeho rozzastavovala mezi Židy...“* TAMTÉŽ, fol. 154a-154b.

²⁶¹ J. FRANCEK, *Zločin*, s. 97.

²⁶² NA Praha, APA, kniha svědomí, fol. 30b-31a.

²⁶³ Muž nesměl ženu bít „přes míru v manželství obvyklou“, E. ENNENOVÁ, *Ženy*, s. 243.

Srov. M. LENDEROVÁ, *Eva*, s. 25.

z toho trestala, aby to nedělal. Máš-li co k manželce své, potrestej jí doma...“²⁶⁴ Problematika manželského soužití tvořila u církevních soudů až 30% sporů.²⁶⁵ V těchto případech se obracely na soud ženy, kvůli bití a vyhrůžkám. Církev se však snažila sňatky zachránit a výsledkem sporů byl většinou smír. Při těžších případech, povoloval soud na určitou dobu odloučení. Pokud spolu manželé nedokázali vycházet ani po tomto odloučení, byla jim umožněna rozluka, tzv. od stolu a lože, přičemž bylo jejich manželství rozvedeno a nemuseli spolu žít, ale zároveň se nesměli znovu provdat a oženit.

Z uvedených případů lze usoudit, že z velké většiny v těchto kauzách nehrála roli kalkulace, za účelem nějakého zisku, ale emoce. Když budou pominuty případy, ve kterých se soudí sporné strany kvůli náhradě škod, účelem soudu vždy bylo zachránit si svou čest, získat manžela či manželku, a nebo touha poškozeného dojít spravedlnosti.

²⁶⁴ NA Praha, APA, Kniha svědomí, fol. 34b-35a.

²⁶⁵ J. FRANCEK, *Zločin*, s. 68.

7. Závěr

Cílem této práce bylo představit a podat co nejucelenější pohled na partnerství raného novověku. Partnerské soužití této doby mělo ustálenou formu, obzvláště u šlechty, kde byl každý jejich krok ritualizován. Výběr partnera či partnerky závisel na mnoha okolnostech. U šlechty stála v popředí finanční otázka, rodové zázemí, popřípadě také budoucí kariéra. I u měšťanů se důraz kladl především na materiální zázemí. Ve všech vrstvách společnosti nebyl důležitý vzhled budoucího životního druha, naopak vybírat partnerku podle vzhledu bylo odsuzováno; do výběru často zasahovali rodiče a partneri se často před sňatkem ani blíže neznali. Měšťané měli výhodu společného prostředí, tudíž si mohli být blíže, ale i zde byl výběr posuzován podle jiných měřítek, než je fyzická krása. Vybírat partnera dle tohoto měřítko byla pošetilost, vstupovat do manželství z lásky se nepovažovalo za stabilní základ manželství.

Úloha manželů v manželství byla předem dána nazíráním a myšlením společnosti této doby. Muž chtěl ženu, aby mu porodila dědice a postarala se o hospodářství. Pohled na ženy si uchoval mnohé z církevních dogmat středověku. Žena našla své jediné uplatnění v péči o manžela a děti. Ač byla žena naprosto podřízena muži, ve sňatku viděla životní jistotu a jedinou možnou cestu. Ve většině manželství neexistoval bližší intimní vztah, i když jsou doložena manželství, která byla naplněna láskou. Přesto byla manželství spíše formální a manželé spolu netrávili mnoho společného času.

Žena byla ve všem odkázaná na mužské členy rodiny. Nejprve na otce, bratra či poručníky, později na manžela. Určitou svobodu získala až smrtí svého manžela, pak měla možnost volně nakládat se svými penězi, mohla se vdát dle vlastního výběru a dělat si se svým životem co se jí zachtělo. Samozřejmě byla odkázaná na svou finanční situaci. Vlastní peníze získala pouze tím, co jí manžel upsal již ve svatební smlouvě. Pokud dostala i něco navíc, muselo to být přesně vyjmenováno v závěti.

Zkoumáním partnerství raného novověku, se díky dochovaným pramenům, věnovali historikové blíže zatím spíše jen u šlechty. Obsah knihy svědomí se však vztahuje hlavně na měšťany. Představuje se i v jiných podobách než se dosud jevílo. Narozdíl od šlechtického prostředí se ukazuje více „lidštější a emotivnější.“ Při výběru partnera byly i zde určující jistotou finance, ale prvotní kontakt muže a ženy se odehrával, narozdíl od šlechty, kdy se partneri před sňatkem často ani neznali, už dříve, a tudíž byl dán prostor pro emocionální sblížení. Ve světle knih svědomí se výběr partnera dle

finančního postavení staví na okraj zájmu, a do popředí naopak vystupují fyzické přednosti a zalíbení mladých lidí. Peníze jsou zde zmiňovány pouze jako cíl k uhrazení škod, při nedodržení manželské smlouby, a ne jako priorita při výběru partnera.

Rodiče samozřejmě dbali na vhodný výběr životního druhu a finanční zabezpečení svých dětí, ale mladíci si vybírali dívku podle fyzických předností a vzájemných sympatií. A to hlavně v případech, kdy si nevybírali budoucí manželku, ale nechávali se ovlivnit svým mládím a sexuálními potřebami. Často však právě takovéto případy končily u soudu a většinou vedly k nařízení sňatku.

Z výpovědí vyplývá, že měli snoubenci pohlavní styk už před řádným uzavřením sňatku v kostele, a to i přes nařízení Tridentského koncilu a pražské synody. Lze tedy usuzovat, že pro tyto lidi byl důležitý slib mezi snoubenci a jednání s rodiči, a od této chvíle už považovali sňatek za uzavřený. Církevní požehnání a obřad v kostele pro ně nebyl součástí sňatku, a často si ho vyžadovali až posléze, co jeden z nich od smlouby odstoupil. Poté chtěli oficiální potvrzení svého slibu a potvrzení řádného manžela či manželky. Tedy manželským slibem mezi snoubenci a následnou výměnou darů byli ve svém okolí považováni za manžela a manželku. Pokud někdo ze sporných stran poukazoval na to, že nebyl sňatek řádně uzavřen v kostele, dělal to z důvodu vyhnutí se manželství, neboť nutnost církevního sňatku se prosazovala pomalu a světské uzavření svatby bylo dostačující.

Společnost této doby dbala u ženy na zachování pannenství, ale mezi mladými lidmi, byl častý fyzický kontakt před řádným uzavřením sňatku. Těžko rozeznat, zda si ženy svého pannenství necenily, nebo věřily v následné náležité uzavření sňatku. Teprve, když dívka otěhotněla, snažila se uchovat si čest a řádně uzavřít sňatek. Pro soudobé lidi neměla ztráta pannenství takové následky jaké lidem podsouvala církev. Byla to hlavně církev, která vštěpovala svým „ovečkám“ přísné mravnostní požadavky.

Podle svědeckých výpovědí v této knize svědomí byl docela běžným jevem slib více partnerům. Tato situace byla v období raného novověku docela častá, neboť proti ní kázali četní církevní představitelé. Jak již bylo řečeno, na přípověď k sňatku, nahlížela soudobá společnost jako na první krok k manželství a snoubenci byli od takového manželského slibu považováni za pár. Z příslibu více lidem je patrná nezodpovědnost a nerozvážnost mladých lidí, která mohla být způsobena nízkým věkem zúčastněných, kteří si neuvědomovali závažnost svého slibu. Samozřejmě to lze také přičíst charakterovým vlastnostem určité osoby.

Při zaměření pozornosti na život v manželství, krystalizují na povrch běžné starosti. Často se vyskytuje cizoložství muže. U žen nebylo cizoložství tak běžné, v této knize svědomí není zaznamenán ani jediný takovýto případ. Dále je to bití manželky, hádky a rozprodávání věcí. Názory žen na mužovo nevěru nejsou až tak jednoznačné. Některé ženy mužovo nemanželské dítě přijmou a vychovávají ho, jiné se kvůli tomu soudí, nebo se mstí. Reakce ženy na tuto situaci se odvíjí případ od případu rozdílně. Záleží na vztahu manželů, na názorech přátel a na povahových vlastnostech manželů.

Jak už bylo zmíněno bití manželky byla běžná věc, často dokonce schvalovaná veřejností. Manžel ženu bije z důvodů, jako je žárlivost či běžné hádky v manželství, způsobené rozdílnými názory. Vyčítá jí klevetivost a nehospodárnost. Zde je vidět zřetelná podřízenost ženy, znatelná z výroků mužů, že si s vlastní ženou můžou dělat co chtějí. Žena musí poslouchat a zdržovat se doma. Tyto hádky, jsou také zdůvodňovány tím, že se žena nestará o domácnost a manžela a nepečuje o děti. Ve všech manželských sporech je žalující stranou žena, ve většině případech je muž opravdu „vinen“ z nařčených věcí. Ale také tu jsou ženy, které jsou hádavé a panovačné, které rozprodávají věci a odchází od manžela pro neshody. Bližší vysvětlení hádek a neshod mezi manželi nelze z výpovědí jednoznačně vyčíst.

Partnerství měšťanů této doby bylo, dle mého názoru, velice emotivní, zde se tolik nedbalo na reprezentaci a zachování rodu jako tomu bylo u šlechty. Pokud takové myšlenky při výběru partnera převládaly i zde, během manželství se vytratily a do popředí vystoupily běžné starosti. Je to možné přičíst jiné výchově, rozdílnému prostředí, ale také každodennímu kontaktu manželů, který vyvolával větší množství situací, jenž podněcovaly konflikty.

Trestně – právní prameny mají mimořádnou hodnotu – umožňují hlubší poznání mentality lidí, ukazují projevy lidského jednání a psychiku v konfliktních situacích. Kniha svědomí umožňuje na partnerství této doby nahlédnout z jiného pohledu, a hlavně, i na jiné vrstvy než šlechtické, ke kterým je daleko větší množství pramenné základny, a také jim byla věnována daleko širší pozornost. Kniha svědomí je velice cenný pramen, svědkové zde vypovídají o stránkách reality, která je obklopuje. Díky jejich výpovědím můžeme nahlédnout do každodenního života a poodkrýt běžné starosti. Lze proniknout do sexuálního chování člověka, jazyk svědků umožňuje pochopit dobovou atmosféru.

Samozřejmě k obecným poznatkům nelze dojít dle výzkumu jedné knihy svědomí, ale bylo by vhodné porovnat více těchto knih. Nabízí se další využití tohoto druhu pramene a následná komparace získaných poznatků.

8. Seznam pramenů a literatury:

8.1. Prameny nevydané:

Knih Svědomí, Národní archiv Praha, Archiv pražského arcibiskupství, sign. B2/20.

8.2. Prameny vydané:

JIREČEK, Hermenegild – JIREČEK, Josef (edd.), *Zřízení království českého 16. věku*, Praha 1882.

JIREČEK, Hermenegild (ed.), *Obnovené právo a zřízení zemské dědičného království českého 1627*, Praha 1888.

JIREČEK, Josef (ed.), *Pavel Kristián z Koldína, Práva městská království českého a markrabství moravského*, Praha 1876.

KAPRAS, Jan (ed.), *Knih svědomí města Nového Bydžova z let 1311-1470*, Nový Bydžov 1907.

MAREK, Pavel (ed.), *Svědectví o ztrátě starého světa. Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovické z Pernštejna*, České Budějovice 2005.

ROEDL, Bohumír (ed.), *Svědectví z morového času*, Praha 2003.

8.3. Literatura:

BLÁHOVÁ, Marie, *Historická chronologie*, Praha 2001.

BRÁTKOVÁ, Zlata, *Pražské knihy svědomí z konce 16. století*, Pražský sborník historický 31, 2000, s. 5-36.

BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef a kol., *Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*, Praha 1997.

BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef – KRÁL, Pavel – VYBÍRAL, Zdeněk, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha-Litomyšl 2002.

CÍSAŘOVÁ – KOLÁŘOVÁ, Anna, *Žena v jednotě bratrské, Zásady, postavy, dědictví*, Praha 1942.

- ČECHURA, Jan, *Mikrohistorie – nová perspektiva dějepisectví konce tisíciletí?*, Dějiny a současnost 16, 1994, č. 1, s. 2-5.
- DELUMEAU, Jean, *Hřích a strach. Pocit viny na evropském západě ve 13. až 18. století*, Praha 1998.
- DENZLER, Georg, *Zakázaná slast. 2000 let křesťanské sexuální morálky*, Praha 1999.
- DUBY, Georges, *Rytíř, žena a kněz. Manželství ve Francii v době feudalismu*, Praha 2003.
- DÜLMEN, Richard van, *Historická antropologie, vývoj, problémy, úkoly*, Praha 2002.
- DÜLMEN, Richard van, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.–18.století) I*, Praha 1999.
- ENNENOVÁ, Edita, *Ženy ve středověku*, Praha 2001.
- ERBEN, Karel Jaromír, *Výpisky z Bílé knihy svědomí*, Časopis Musea Království českého 37, 1863, s. 306-312.
- ERBEN, Karel Jaromír, *Knih „bílá na puohony k svědomím“*, Časopis Musea Království českého 35, 1861, s. 387-392.
- FRANCEK, Jindřich, *Zločin a sex v českých dějinách, manželské spory a sexuální kriminalita v raném novověku*, Praha 2000.
- FRANCEK, Jindřich, *Čarodějnické příběhy*, Praha 2005.
- FRANZEN, August, *Malé církevní dějiny*, Praha 1992.
- FREIMANN, Evžen, *Úvod do studia církevního práva*, Teplice 2002.
- GOFF, Jacques Le (ed.), *Středověký člověk a jeho svět*, Praha 1999.
- GOFF, Jacques Le – SCHMITT, Jean Claude, *Encyklopedie středověku*, Praha 2002.
- GRULICH, Josef, *„Slavnostní okamžiky“ – svatební a křestní obřad v období raného novověku (Závěry tridentského koncilu a pražské synody ve světle jihočeských matričních zápisů z 2. poloviny 17. století)*, Historická demografie 23, 2000, s. 49-82.
- HAJNÁ, Milena, *Kterak se tělesného hříchu uvarovati. Svatby dívek z rožmberského fraucimoru koncem předbělohorské doby*, Dějiny a současnost 25, 2003, č. 4, s. 23-26.
- HORSKÝ, Jan, *Tématika ženy v německé historicko-antropologické literatuře*, Documenta pragensia 13, Praha 1996, s. 31-40.
- HORSKÝ, Jan, *Rodina našich předků*, Praha 1996.
- JANÁČEK, Josef, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha 2003.
- JANÁČEK, Josef, *Ženy české renesance*, Praha 1987.
- JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích*, Praha 2005.

- JEDIN, Hubert, *Malé dějiny koncilů*, Praha 1990.
- KAPRAS, Jan, *Manželské právo majetkové dle českého práva zemského*, Praha 1908.
- KARANT-NUNN, Susan, *The reformation of ritual. An interpretation of early modern Germany*, Londýn 1997.
- KLABOUC, Jiří, *Politický konsens k manželství v Čechách*, Praha 1960.
- KLABOUC, Jiří, *Manželství a rodina v minulosti*, Praha 1962.
- KLABOUC, Jiří, *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*, Praha 1967.
- KLÁŠTERSKÁ, Alice, *Výběr partnera a sňatkový věk dědiců venkovských usedlostí a jejich sourozenců*, *Historická demografie* 22, 1998, s. 145-168.
- KOPIČKOVÁ, Božena, *Manželské spory žen pozdního středověku v protokolech ústředních církevních úřadů v Praze*, *Documenta pragensia* 13, Praha 1996, s. 57-65.
- KOPIČKOVÁ, Božena, *Tajné zásnuby a sňatky ve středověkých Čechách*, *Dějiny a současnost* 18, 1996, č. 3, s. 7-11.
- KOPIČKOVÁ, Božena, *Historické prameny k studiu postavení ženy v české a moravské středověké společnosti*, Praha 1992.
- KOZÁKOVÁ, Anděla, *Právní postavení ženy v českém právu zemském*, Praha 1926.
- KRÁL, Pavel, *Křtiny, svatby a pohřby. K vzájemné reflexi panovnických a šlechtických přechodových rituálů ve druhé polovině 16. a první polovině 17. století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (=Opera historica 10), s. 439-456.
- KRÁL, Pavel, *Heiratsverträge und Testamente in Böhmen im 16. und 17. Jahrhundert*, in: Josef Pauser – Martin Scheutz – Thomas Winkelbauer (edd.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.-18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch*, Wien 2004, s. 477-495.
- LEMBERGOVÁ, Margaret, *Hanavské zásnuby Albrechta Jana Smiřického*, *Dějiny a současnost* 16, 1994, č. 6, s. 15-18.
- LENDEROVÁ, Milena a kol., *Gender history v českých zemích*, in: Česko-slovenská historická ročenka 2001, Brno 2001, s. 139-147.
- LENDEROVÁ, Milena, *Eva nejen v ráji, Žena v Čechách od středověku do 19. století*, Praha 2002.
- MALÝ, Karel, *České právo v minulosti*, Praha 1995.
- MAŤA, Petr, *Rituál zásnub v deníku renesančního kavalíra*, *Dějiny a současnost* 18, 1996, č.6, s. 11-15.
- MAŤA, Petr, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004.

- MEEK, Christine (ed.), *Women in Renaissance and Early Modern Europe*, Dublin 2000.
- MIKULEC, Jiří, *Poddanská otázka v barokních Čechách*, Praha 1993.
- NÁCOVSKÁ, Pavla, *Svatební smlouvy jako pramen sociálně-dějinného a historicko-demografického poznání (Kutná Hora 1550-1600)*, *Historická demografie* 21, 1997, s. 39-72.
- POLÁŠEK, František, *Církevní manželství podle kanonického práva*, Praha 1990.
- PROCHÁZKOVÁ, Eva, *Postavení delikventa a vězeňská praxe v raně novověkém Berouně (Edice a rozbor zápisů v knize svědomí z roku 1626)*, *Středočeský sborník historický* 20, 1994, s. 73-87.
- RATAJOVÁ, Jana, *Pražské testamenty (1600-1620) jako pramen k dějinám rodinných struktur*, *Pražský sborník historický* 30, 1998, s. 90-125.
- ROEDL, Bohumír, *Knihy svědomí Žatce a Loun jako pramen k dějinám městského soudnictví před Bílou Horou*, *Folia historica bohemia* 7, 1984, s. 251-270.
- SCHULZ, Václav, *Svědomí o kněžích podobojích z r. 1562 a pravidla r. 1587 jim daná*, Praha 1903.
- ŠKURKA, Emil, *Manželské právo*, Olomouc 1992.
- VANĚK, Antonín, *Příznaky krize manželské rodiny*, Praha 1971.
- VÁVRA, Josef, *Z berounských knih svědomí*, *Český lid* 1, 1892, s. 64-67, 589-590.
- VOREL, Petr, *Aristokratické svatby v Čechách a na Moravě v 16. století jako prostředek společenské komunikace a stavovské diplomacie*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000 (= *Opera historica* 8), s. 191-206.
- VOREL, Petr, *Velké dějiny země Koruny české VII. (1526-1618)*, Praha 2005.
- VOREL, Petr, *Pernštejnská svatba v Prostějově roku 1550*, *Časopis Matice moravské* 114, 1995, s. 139-162.
- WINTER, Zikmund, *Z rodiny a domácnosti staročeské*, Praha 1911.
- WINTER, Zikmund, *Zlatá doba měst českých*, Praha 1991.

9. Příloha

9.1. Ediční poznámka

Použité úseky z knihy svědomí, v předešlých částech práce, jsem transkribovala. Velkým problémem byly interpunkční znaménka, kdy je písaři téměř nepoužívali a často ani nevyznačovali konce vět. Stejně tak, takřka nepoužívali otazníky a pokud ano, tak mnohdy v rozporu s našimi zvyklostmi. Dané výpovědi jsem se snažila upravit dle současné pravopisné normy a do logických větných celků, aby byly lépe přehledné a pochopitelné čtenáři. Dalším problémem bylo užití přímé řeči, kdy jsem se snažila zachovat autentičnost výpovědi. Dle soudobých norem bylo upraveno používání vokálů *i/y* a *s/z*, dvojhláska *au* byla přepisována na *ou*. Také bylo dle současného pravopisného úzu přizpůsobeno *w/v*, *rz/ř*, *ie/ě*, *ss/š*, *th/t*. Přizpůsobila jsem také psaní tvarů slovesa býti a příklonku li, kterou odděluji spojovníkem. Nepřesnosti či nečitelný text je označen v hranatých závorkách. Latinská datace, podle církevních svátků, byla převedena na dnešní způsob datace. Pro způsob zpřístupnění pramene byla vybrána edice v registové podobě. Hlavním důvodem je časová omezenost práce. Navíc pro bakalářskou práci není vydání pramene ve formě *in extenso* nutností. Pro základní potřeby badatele je registová edice dostačující. Součástí registové edice je záhlaví, které obsahuje číslo sporu, jména obou sporných stran a předmět sporu. Následuje vlastní regist. Dále jsou vyjmenováni svědci, datum soudu a místo uložení.

9.2. Registová edice

1.

Neuvedeno kdo se s kým soudí

Jediný svědek vypovídá, že Anna Hladovcová bývala přítelkyně Anny Štefkové. Uvádí, že se k sobě chovaly jako dvě sestry. Anna Hladovcová se svědkovi svěřila, že jí a jejího manžela často navštěvovala. Dále uvedla, že i po vyhoření jejího domu, jí Anna Štefková pomáhala její dům znovu postavit. Vyprávěla knězi Janu Nepomuckému, že se svým manželem platili dříví, vápno a vše, čeho bylo potřeba na obnovení jejího

domu. Co se týče příčiny, že by se měly výše zmíněné ženy, krátce před smrtí Anny Hladovcové pohádat, o tom svědek nic neví.

Svědek: Jan Nepomucký.

30. ledna 1607

NA Praha, APA, kniha svědomí, sign. B2/20, fol. 3a-4b.

2.

Spor Václava a Matěje Zanedlků s Kateřinou Šnolovou kvůli odporu kšaftu

Ondřej Osel vypovídá, že k němu Matěj a Václav přišli, s žádostí, aby jim pomohl daný spor vyřešit. Učinil to a druhý den byla na schůzce obou stran, po krátkém smlouvání, dohodnuta pro bratry Zandelkovi náhrada dvaceti kop míšeňských.

Svědek ve prospěch bratří Zandelků: Ondřej Osel.

13. srpna 1607

NA Praha, APA, kniha svědomí, sign. B2/20, fol. 19a-19b.

3.

Spor Jana Poldřimovského s Kašparem Rozelínsem a Dorotou manželkou jeho kvůli majetko-právním vztahům

Jindřich Kocián potvrzuje skutečnost, že v domě Jana Poldřimovského z Vyškořic byla dvě okna. Uvádí, že často tento dům navštěvoval. Dopodrobna popisuje místo, kde dle jeho tvrzení ona okna byla. Zdá se, že může jít o krádež těchto oken.

Svědek ve prospěch Jana Poldřimovského: Jindřich Kocián.

19. ledna 1608

NA Praha, APA, kniha svědomí, sign. B2/20, fol. 20a-20b.

4.

Spor Václava Činky s Lydmilou Mašenkou kvůli manželskému slibu

Matka Lydmily vypráví o rozhovoru s dcerou. Vymlouvá jí Václava a radí si vzít Jiříka. Lydmila odmítá, že nemá s Jiříkem žádný slib. Marie Coufalová uvádí, že byla svědkem

rozhovoru Václava, kdy Václav chtěl Lydmilu vystrašit a říct si o peníze. Jan Vyškovský vypovídá, že Jiřík připil Lídě vínem a chtěl, aby byla jeho. Ona to odmítla. Sama přiznala, že slíbila Václavovi být jeho ženou. Otec Lydmily popírá manželský slib mezi Václavem a Lydmilou. Naopak dosvědčuje, že Jiřík k němu poslal své dva přátele, k oficiální žádosti. Následně proběhl mezi Jiříkem a Lydmilou závazný manželský slib. Otec Lydmily, Ondřej, uvádí, že Václav vznesl protest teprve po připovědi Jiříka a Lydmily. Uvádí, že chce jen odškodné. Matěj Mnichovský nabízí otci Lydmily pomoc. Navrhuje, že se postará o tuto záležitost tak, aby vše dobře dopadlo, a to ve prospěch Jiříka. Jan Světlík vypovídá, že manželský slib není mezi Václavem a Lydmilou, ale mezi Jiříkem a Lydmilou. Myslí si, že Václav chce jen odškodné.

Svědkové ve prospěch Václava: Matěj Heřman řezník, Jan Dubský, Lydmila Lomnického manželka, Daniel Děčínek řezník, Jiřík Netolický, Jan Vyškovský, Jan Broff, Václav Ryšan.

Svědkové ve prospěch Ludmily: Ondřej Ješek, Matěj Mnichovský, Šimon Malvazy, Tomáš Houf, Marie Jana Coufala manželka, Jan Světlík.

[?]

NA Praha, APA, kniha svědomí, sign. B2/20, fol. 22a, 52a-53b, 56a-60a.

5.

Spor Jakuba Leipolta, Petra Černílovského a Matěje Duška s Pavlem Houskou kvůli dluhům

Žalobce i odpůrce jsou poddaní. U soudu musí být zastoupeni. Anna Bahenská jako poddaná Ludmily Bezdružické z Kolovrat je zastoupena Jakubem Leipoltem, Petrem Černílovským a Matějem Duškem. Václav Sochor, Vít Švach a Vojtěch Plachý jako poddaní Jana Boryně ze Lhoty a jsou zastoupeni Pavlem Houskou.

Anna Bahenská se soudí s Václavem Sochozem, Vítem Švachem a Vojtěchem Plachým, kvůli dluhům, které tito tři dlužili jejímu zesnulému manželovi Jiříkovi. Jediný svědek potvrzuje, že Václav, Vít a Vojtěch řečené peníze opravdu dluží. Byl svědkem, když je nechal Jiřík Bahenský zapisovat. A sám se pod to, jako svědek, podepsal.

Svědkek ve prospěch Petra Černílovského: Stanislav Lednický.

26. února 1608

NA Praha, APA, kniha svědomí, sign. B2/20, fol. 20b-21b.

6.

Spor Petra Kučery s Annou Kučerovou kvůli nářku cti

Jediný svědek uvádí, že výše zmíněný Petr Kučera byl nemocný. A on mu dal léky a poslal mu je po jeho ženě. Nechtěl za ně zaplatit, protože se vzájemně dobře znali. Doporučil, že má tři dny zůstat ležet v posteli a odpočívat. Dotyčný neuposlechl a hned druhý den vstal. Přitížilo se mu a vinil svou ženu, že mu dala špatné léky. Svědek uvádí, že mu dal léky, kterými léčil i všechny ostatní. A je jen jeho vina, že se mu nemoc vrátila, neboť nedal na jeho doporučení.

Svědék ve prospěch Anny: Jan Vřelín.

12. září 1608

NA Praha, APA, kniha svědomí, sign. B2/20, fol. 22b-23b.

7.

Spor Kateřiny Hradecké s Janem Crhou kvůli snižení

Pavel Sedláček dosvědčuje, že se mu Jan chlubil, že měl s Kateřinou vícekrát pohlavní styk. Také se mu svěřil, že si ji nechce vzít. Matěj Komínek, Anna Doubravová a Pavel Rožmberger uvádí ve prospěch Kateřiny, že když u nich byla ve službě, vždy se poctivě a dobře chovala. Alžběta Aletinová reprodukuje rozhovor s Kateřinou, kdy se jí Kateřina přiznala, že je těhotná s Janem. Také se jí svěřila, že jí nic nesliboval. Ona mu také nic neslibovala. Alžběta Kateřině domlouvala. Ptala se jí, proč se jí nesvěřila, že by se o vše postarala. Markyta Moravcová vypovídá, že se Jan před ní chlubil a ona ho z toho trestala.

Svědkové ve prospěch Kateřiny: Pavel Sedláček, Anna Doubravová, Matěj Komínek, Lydmila Horská, Kateřina Sklenářka, Alžběta Aletinová, Matěj Veselý, Markyta Moravcová, Pavel Rožmberger.

Svědkové ve prospěch Jana: Lydmila Horská, Alžběta Aletinová.

17. října 1608

NA Praha, APA, kniha svědomí, sign. B2/20, fol. 24a-28a.

8.

Spor Anny Kočí s Mikulášem Kočím kvůli manželským neshodám

Tesařka Regina vypovídá, že měl Mikuláš nemanželské dítě s děvečkou Annou. Její rodiče u ní byli a prosili ji, aby to dítě u sebe nechala. Později k ní přišel sám Mikuláš a žádal jí o totéž. Ona to odmítla, kvůli svému manželovi. Daniel Hradecký popisuje, že byl svědkem, kdy Mikuláš svou ženu Annu bil před kostelem. Stejný čin popisují i Dorota Vratislava a Anna Čapková. Anna Čapková uvádí, že mu to vyčítala a trestala ho z toho. Mikuláš jí řekl, že si se svou ženou může dělat co chce. Anna Čapková mu hrozila, že dojde pro rychtáře. On se jí vysmál a odvětil, že se ho nebojí. Jan Kučera svědčí, že Mikuláš Anně často nadával a také jí beze vší příčiny bil. Kateřina Tichá vypovídá, že se jí služebná Eva chlubila, že s ní měl Mikuláš pohlavní styk, a že je s ním těhotná. Svěřila se Anně, ale ta jí nevěřila a vyhnala jí. Kuchařka Dorota byla také svědkyní bití Anny Mikulášem. Domlouvá mu, že pokud je se svojí ženou nespokojen, ať si to vyřídí doma. Anna Bylinská dosvědčuje, že slyšela Mikuláše vyhrožovat Anně, že jí i sebe zabije. Stejnou skutečnost potvrzuje i Lydmila Stehlíková.

Svědkové ve prospěch Anny: Alena Dobřanská, Regina tesařka z domu Plateisova, Baltazar Kohout, Daniel Hradecký zvoník, Dorota Vratislava, Anna Čapková, Jan Kučera, Martin Tichej, Matyáš Diviš, Kateřina Tichá, Dorota kuchařka, Anna Bylinská, Lydmila Stehlíková.

15. listopadu 1608

NA Praha, APA, kniha svědomí, sign. B2/20, fol. 28b-35a.

9.

Spor Jiříka Frčála s Juliánou Mrázkovic kvůli manželskému slibu

Jediný svědek vypovídá, že Juliana se snaží odstoupit od slibu s Jiříkem s odůvodněním, že už má slib s Vítem Petrželkou. Vít to zapírá. Juliana i Vít byli vyzváni, aby se dostavili k výpovědím na faře, kvůli vysvětlení této skutečnosti. Vít se dostavil, ale Juliana ne. Posílali pro ní třikrát, ale nepřišla..

Ve prospěch Jiříka svědčil: Martin Nygrin.

[?]

NA Praha, APA, kniha svědomí, sign. B2/20, fol. 61a.

10.

Spor Vilíma Wechtenberka s Dorotou Pešonovou kvůli manželskému slibu

Lydmila Taxová uvádí, že závazný slib mezi Vilímem a Dorotou neproběhl. Vilím se Doroty ptal, zda si ho chce vzít. Dorota nedala přímou odpověď, ale nechala to na vůli boží. Svědkyně také ví o prstenech, které má Dorota od Vilíma, ale neví, proč je dostala. Alžběta Winterová uvádí, že domlouvala Dorotě, aby si Vilíma vzala, že si to přeje Dorotin strýc. Uvádí, že Dorota slíbila strýce ve všem poslechnout. Dorota jí poté slíbila, že si Vilíma vezme. Svědkyně dále vypovídá, že slyšela od sousedky, že Dorota Vilímovi slíbila být jeho manželkou. Na potvrzení tohoto slibu mu poslala prsten a šátek. Lydmila Šerová, sestra Doroty, uvádí, že ví o tom, že Vilím o její sestru stál. Ona si však nebyla jistá a stále se odvolávala na boží vůli. Poté ale prosila Lydmilu, aby došla za jejich strýcem a vyřídila to s ním. Chtěla si Vilíma vzít. Strýc souhlasil, ale nabádal Dorotu, aby si to ještě rozmyslela. Aby později netvrdila, že ji do sňatku nutili. Lydmila Šerová dále svědčí, že Dorota byla opět nerozhodná. Sestra jí domlouvala, aby tedy se sňatkem počkala, rok nebo dva. Dorota souhlasila, ale jen pokud jí Vilím z toho slibu propustí. Dorota chtěla vrátit Vilímovi prsteny. On se jí ptal, proč je tedy předtím přijímala. Odvětila, že to udělala z přinucení. Melichar Uzlař je svědkem slibu Vilíma a Doroty, ale popírá, že by jí měl Vilím prsten na prst vstrčit proti její vůli, jak Dorota tvrdila. Melichar Uzlař dále uvádí, že po jejich manželském slibu, se často scházeli. Chovali se k sobě jako manželé. Čtrnáct dní na to, chce Dorota po Melicharovi, aby jí pomohl odstoupit od slibu s Vilímem. Nabízí mu za pomoc peníze. Melichar to odmítá. Anna Pešonová uvádí, že slyšela Dorotu prosit strýce, aby jí pomohl od Vilíma. Její strýc to odmítl s odůvodněním, že si to musí zařídit sama. Zuzana Rozinka je svědkyní slibu mezi Dorotou a Eliášem. Stejný slib potvrzují i Jan Tuchman a Jonata Bohutský. Dorotin strýc, Michal Pešon, uvádí, že ho Dorota prosila, zda si Vilíma smí vzít. On souhlasil. Po nějaké době ho prosila, aby si Vilíma vzít nemusela. Její strýc dále uvádí, že jí stále dával čas na rozmyšlenou, aby netvrdila, že jí do sňatku s ním nutil. Dorotě vyčítá, že je lehkomyšlná. Eliášovi, který přišel žádat o Dorotu řekl, že mu ji dát nemůže, neboť Dorota už má slib s Vilímem. Jeremiáš Šer, švagr Doroty, vypovídá, že slyšel o slibu Doroty s Vilímem a gratuloval Vilímovi k vstupu do rodiny. Kryštof Rýdl reprodukuje rozhovor s Vilímem. Ptal se ho, zda slib mezi ním a Dorotou proběhl podle všech pravidel. Vilím to potvrzuje. Kryštof Rýdl se dále snaží Dorotu obhájit tvrzením, že se možná Vilím dost nestaral o svatbu a nedal jí dary na potvrzení

manželství. To Vilím neuznává. Albrecht Fefr popírá, že by se Vilím soudil jen pro úhradu škod.

Svědkové ve prospěch Vilíma: Lydmila pozůstalá dcera po Antonínovi Taxovi, Alžběta manželka Martina Wintera, Lydmila Šerová, Jeremiáš Šer, Michal Fecer, Justýna manželka Jiřího Dameira, Egidius Dameir, Melichar Uzlař, Michal Pešon, Jan Pešon, Anna Pešonová, Jiljí Dameir.

Svědkové ve prospěch Doroty: Alžběta manželka Martina Wintera, Lydmila Šerová, Melichar Uzlař, Egidius Dameir, Zuzana Rozinka vdova, Jan Tuchman, Jonata Bohutský, Michal Pešon, Jiljí Dameir, Kryštof starší Rýdl, Albrecht Fefr.

25. března 1609

NA Praha, APA, kniha svědomí, sign. B2/20, fol. 101b-128a, 132b, 137a-138b.

11.

Spor Anny Junovské proto Benjaminu Táborskému, manželu jejímu, kvůli manželským neshodám

Adam Oujezdecký, jako rychtář, vyzval k výslechu Markétu řečenou Maruši, aby se zpovídala z nařčení, které učinila Anna Junovská. Anna žaluje svého muže Benjaminu, že měl pohlavní styk s výše zmíněnou Maruši. Maruše to popírá a přísahá k Bohu, že to tak není. A kdo to tvrdí, že lže. Její výpověď potvrzují všichni vypovídající, kteří byli také svědky její přísahy.

Svědkové ve prospěch Benjaminu: Adam Oujezdecký, Ondřej Konvař.

Svěděk ve prospěch Anny: Adam Oujezdecký.

Svědkové ve prospěch Benjaminu, ale na dožádání Anny: Václav Frosim, Matouš Kryšpach, Daniel Pulec.

19. dubna 1609

NA Praha, APA, kniha svědomí, sign. B2/20, fol. 134a-136b.

12.

Spor Alžběty Chlumčanské z Chlumčan s Jindřichem Chlumčanským kvůli zrušení sňatku

Alžbětina služebná vypovídá, že Alžběta byla k sňatku s Jindřichem přinucena. Tvrdí, že si ho Alžběta vzít nechtěla. Že nesměla nic učinit bez svolení strýce. Ale, že jí nutily dvě urozené paní – Kateřina a Mariana z Říčan. Všude za ní chodily a neustále ji přesvědčovaly. Svědkyně uvádí, že plakala a prosila je, aby jí do toho nenutily. Nakonec pod jejich nátlakem svolila k sňatku.

Svědkové ve prospěch Alžběty: Dorota dcera po panu Janovi Tobiášovi, Kateřina dcera Linhartova, poddaná paní Alžběty.

4. července 1609

NA Praha, APA, kniha svědomí, sign. B2/20, fol. 143b, 159b-160a.

13.

Spor Kateřiny Hoffmanové s Václavem Clementisem kvůli nářku cti

Matěj Říhů vypovídá pouze o tom, že neví, zda vlastní otec Kateřiny jí nazýval zlodějkou. Anna Vohánková svědčí, že přišla ke Kateřině a viděla na stole nádobí. Také uvedla, že toto nádobí bylo to, které někdo ukradl Johaně Zoubkové. Dorota Běličová vedla s Kateřinou rozhovor, kdy Kateřina uvedla, že jí koflík Johana půjčila. Johana to odmítla a stále tvrdila, že jí bylo nádobí ukradeno. Jan Šilhavý dosvědčuje, že vlastní otec nazval Kateřinu zlodějkou. Také je uvedeno nařčení, že Kateřina dala ukradené nádobí ke konvaři, aby ho předělal a odstranil jméno Johany Zoubkové. Jan Konvař popírá, že by to Kateřina udělala. Václav Beran, Jakub Dvořáček a Jakub Hladík vzpomínají na kázání, na kterém kněz Václav Clementis nepřímo obvinil Kateřinu z ukradení těchto věcí. Václav Brodecký popisuje, že se mu Václav Clementis svěřil, že si myslí, že ono nádobí Kateřina Hoffmanová opravdu odcizila.

Svědkové ve prospěch Václava: Matěj Říhů, Dorota manželka Kašpara Běliče, Anna manželka Jana Vohánky, Jan Šilhavý.

Svědkové ve prospěch Kateřiny: Jan Konvař, Václav Beran kožišník, Jakub Dvořáček, Jakub Hladík, Václav Brodecký.

6. července 1609

NA Praha, APA, kniha svědomí, sign. B2/20, fol. 144a-150a.

14.

Spor Marie Kunšteterové s Melicharem Kunšteterem kvůli manželským neshodám

Matěj hrobník vypovídá, že když umřela jedna děvečka, Melichar se postaral o pohřeb a obstaral jí kříž. Tvrdil mu, že byla jeho sestrou. Jeho žena Marie přišla na hřbitov, vyvrátila jeho slova a strhla kříž z hrobu. Mikuláš Hone vysvědčuje o tom, že Melichar svou ženu Marii často bil. Také uvádí, že Marie, kvůli jeho chování, odešla a bydlí již dva roky jinde. Mikuláš také dosvědčuje Mariino podezření, že jí chtěl Melichar, který pracoval jako apatykář, otrávit. Jan Pustula vypovídá, že Marii dobře zná, že se vždy dobře a poctivě chovala. Naopak Mariana Pytlíčková uvádí, že se Marie o Melichara nestarala a chovala se neslušně. Nedávala mu jíst a pít, házela po něm věcmi a prodávala mu jeho zařízení a nábytek. Kvůli jejímu chování Melichar odcházel z domova a nevracel se několik dnů. Jan Tuček Kotulovský vzpomíná na událost, kdy byl s Melicharem u sebe doma. Přišla tam jeho žena Marie. Byla pod vlivem alkoholu a sprostě svému muži nadávala. Uvádí, že se nechtěla uklidnit a on jí musel vyhodit z místnosti. Kuchařka Dorota potvrzuje nařčení Marie, že jí chtěl Melichar otrávit. Dojedla polévku, kterou připravil Melichar své ženě, a udělalo se jí špatně. Dále uvádí, že když to Melichar zjistil, nadával jí, že přikázal, aby ji nikdo jiný nejedl. Přinesl z apatyky nějaký lék. Ona ho vypila a hned se cítila lépe.

Svědkové ve prospěch Marie: Matěj hrobník, Mikuláš Hone, Jan Pokorný, Jan Pustula, Alžběta manželka Petra Boreleše, Felix Kundšteter, Anna Cypriánová, Dorota kuchařka.

Svědkové ve prospěch Melichara: Mariana Pytlíčková vdova, Petr Štol, Markéta manželka Jana Berle krejčího, Jan Tuček Kotulovský tábořský, Jan Wišperger .

29. července 1609

NA Praha, APA, kniha svědomí, sign. B2/20, fol. 150b-159b, 160b-163a.

15.

Spor Kateřiny Pardubské s Tobiášem Pardubským kvůli manželským neshodám

Anna Strašecká potvrzuje, že věděla o nemanželském dítěti Tobiáše. Vypovídá, že ho má Tobiáš s jejich děvečkou. Václav Kmuský popírá, že by o dítěti věděl. Také vyvrací tvrzení Kateřiny, že měl Tobiáš více žen. Naopak uvádí, že se Kateřina o Tobiáše nestarala.

rá. Tvrdí, že mu dokonce musel půjčit plášť, neboť chodil potrháný jako žebrák. Eva Uhrová svěruje rozhovor s děvečkou Annou. Ta se jí chlubila, že má dítě s Tobiášem. Děvečka Anna se stejnou věcí chlubila i Anně Kralické a Lydmile Hlaváčové. Její matka vypovídá, že Kateřina Pardubská jí o tom sama řekla, plakala a nadávala, že se jí špatně daří. Anna lokajka, matka děvečky, tedy vzala Annu pryč z domu Pardubských. Dále vypovídá, že Kateřina Pardubská její dceři často nadávala a hrozila jí. Samotná děvečka Anna vypovídá, že Tobiáš s ní opravdu chtěl mít pohlavní styk. Nabízel jí koupit různé dárky. Ona ho ale odmítla. Vypovídá, že se tak Kateřina chová, jen proto, že žárlí a zlobí se na manžela. Václav Šultys potvrzuje výpověď Václava Kmuského. Popírá více vztahů Tobiáše. Také potvrzuje, že mu Kateřina prodávala věci a nestarala se o něj. Naopak Barbora Budyšínská a Marta Sokolová vypovídají, že Tobiáš svou ženu bil. Ona se musela schovávat u sousedů. Jan Podskalský dokládá, že se mu Tobiáš chlubil se svým nemanželským dítětem.

Svědkové ve prospěch Kateřiny: Anna Strašecká, Václav Kmuský, Eva dcera Mikuláše Uhra, Anna Kralická, Lydmila manželka Jiříka Hlaváče mlynáře, Matouš Budyšínský krejčí, Voršila manželka Morouse Šlotýře, Barbora manželka Matouše Budyšínského, Marta vdova po Martinovi Sokolovi, Adam Příhoda, Jan Podskalský.

Svědkové ve prospěch Tobiáše: Kateřina žena Václava Kmuského, Anna dcera Anna lokajky, Kateřina manželka Jana Krejčího.

Svědkové ve prospěch Tobiáše, ale na dožádání Kateřiny: Anna manželka Jana Lokaje, Jan Bošenský lokaj, Jan Almeier, Václav Šultys, Petr písecký kožišník, Adam Klunečka, Mikuláš kočí, Šebestyán Perníček.

1. srpna 1609

NA Praha, APA, kniha svědomí, sign. B2/20, fol. 83a, 84b-86b, 89a-96a, 98a-99a, 101a, 132b-134a.

16.

Spor Jana Lipovského z Lipovic s Kristýnou Vrabskou kvůli manželskému slibu

Václav Mitrovský vypovídá, že mluvil s Alžbětou Hubkovou. Ona popřela, že by měla jakýkoliv slib s Janem. Eva, služebná Kristýny, dosvědčuje, že si Kristýna chtěla Jana vzít. Pak ale zjistila, že má slib i s Alžbětou Hubkovou a od slibu s Janem odstoupila. Chtěla uzavřít sňatek se svým bývalým nápadníkem Vilémem Chrtem. Jan

s odstoupením od slibu souhlasil. Požadoval jen zpátky zlatý prsten, který jí daroval. Jan Lipovský také chtěl, aby služebná Eva vypověděla, že se Kristýna špatně a neslušně chová. Svědkyně to ve své výpovědi vyvrací. Hendrych Skalický ze Skalice nařkl Jana, že se soudí s Kristýnou jen kvůli náhradě škod. Tvrdí, že Kristýnu nechce. Jan se mu svěřil, že jí zavře do kláštera a nechá si její peníze. Hendrych Skalický také potvrzuje milostnou korespondenci mezi Janem a Alžbětou Hubkovou. Eliáš Wajdelt dokládá, že Jan zaslal slušné a poctivé lidi k bratru Kristýny. Žádal jí za manželku. Ví také, že její bratr se sňatkem souhlasil. Oba již spolu jednali o věnu. Také dokládá, že se Kristýna k Janovi vždy hezky chovala. Často na něj vzpomínala a lásku mu prokazovala.

Svědkové ve prospěch Jana: Václav mladší Mitrovský, Eva služebnice Kristýny Vrabské, Eliáš Wajdelt, Kašpar Čermák.

Svědkové ve prospěch Kristýny: Kryštof Hubka, Hendrych Skalický ze Skalice, Lydmila Muchkovna.

1. srpna 1609

NA Praha, APA, kniha svědomí, sign. B2/20, fol. 97a, 100a-101a, 129b-131b, 139b-141a.

17.

Spor Anežky Horské s Kateřinou Waldyškou kvůli nářku cti

Kateřina obvinila Anežku, že uráží kněze Jana Kroupu. Anežka si vyžádala svědectví tohoto kněze. Ten uvádí, že to není pravda. Prohlašuje, že dokonce ani dotyčnou nezná a v životě se neviděli.

Svědék ve prospěch Anežky: Jan Kroupa.

18. září 1609

NA Praha, APA, kniha svědomí, sign. B2/20, fol. 163b-164a.

18.

Spor Kašpara Ciruse s Marií Pouzarovou kvůli manželskému slibu

Marta Kohoutová uvádí, že se jí Marie svěřila, že byla strýcem nucena k příslibu. Vypráví, že žádný slib s Kašparem nemá. Naopak se zasnoubila s jiným. Marta Kohoutová jí nařkla, že lže. Marie jakýkoliv slib s Kašparem vyvrací a dokládá to svou přísahou. Svědkové prohlašují, že nemůžou vědět, o čem spolu hovořili, neboť mluvili ně-

mecky. Jediné, co mohou potvrdit je, že se často scházeli. Poručníci Marie výše zmíněného Kašpara odmítli. Marie je na přání své zesnulé matky přislíbena jinému. Přípověď k sňatku nemůže žádný svědek potvrdit, nikdo jí nebyl přítomen.

Svědkové ve prospěch Marie: Voršila manželka Petra Nepomuckého, Petr Nepomucký, Alžběta kuchařka paní Voršily, Dorota dcera Štěpána Sušila, Leinhart Hütteman, Marta manželka Martina Kohouta kočího, Eva Salcpurgerin.

Svědkové ve prospěch Kašpara: Kateřina Millers, Rosina chůva pana Samuela Albína, Konstantinus Hertrug, Jan Šleinc, Jakub Binder písař, Barbora kuchařka, Zuzana Mamšeinová, Moises Reisch, Dorota dcera pana Sušila, Veronika Preisová.

Sine dato

NA Praha, APA, kniha svědomí, sign. B2/20, fol. 164a-178b.

19.

Spor Mariany Lomčické s Janem Arkonem kvůli manželskému slibu

Jan Arkon měl pohlavní styk s Marianou Lomčickou. Dotyčná poté otěhotněla a žalovala Jana Arkona. Svědek zprostředkovává prosbu Jana Arkona, aby byl soud zrušen. Jeho prostřednictvím navrhuje, že se s Marianou vyrovná. Nabízí jí dvacet kop míšeňských. Deset kop ihned a deset následovně.

Ve prospěch Mariany svědčili: Jan Hruška, Jan Vranovský.

Sine dato

NA Praha, APA, kniha svědomí, sign. B2/20, fol. 179a-179b.

20.

Spor Kateřiny Divišové s Mikulášem Všechlabským kvůli manželskému slibu

Otec Kateřiny vyčítá Mikulášovi, co provedl jeho dceři. Mikuláš se k tomu přiznává. Vypověděl, že byl opilý. Také uvádí, že se mu Kateřina chlubila, že měla více mužů. Matyáš Diviš, otec Kateřiny, vyčetl manželce, že na ní nedávala pozor. Mikuláš také uvedl, že není jediný, kdo s ní spal. Otcí svěřil, že by si ji za manželku vzal, kdyby byl její jediný partner. Takto si ji vzít odmítá. U soudu chce prokázat, že je nepoctivá. Petr Oficius, dožádaný na přání Kateřiny, vypovídá o tom, že spolu často byli. Ona se o něj starala, když byl nemocný. Mikuláš poté zase o ni, když byla nemocná. Petr Oficius

nevěděl, že spolu mají pohlavní styk. Také nevěděl, že je Kateřina těhotná. Když to zjistil, oběma to vytýkal. Jeho žena vypovídá, že o tom také nevěděla. Řekla, že by to ve svém domě netrpěla. Její kuchařka se jí svěřila, že Kateřinu lidé pomlouvají a špatně o ní mluví. Uvedla, že o to nedbá, protože Kateřina se u ní chová slušně. Později od sousedky zjistila, že je Kateřina těhotná. Zeptala se jí na to a vyčetla jí neslušné chování. Kateřina řekla, ať se o to lidé nestarají, je to její starost. Svědkyně dále domlouvala i Mikulášovi. Mikuláš jí svěřil, že mu nadbíhala a nenechala ho v klidu. On Kateřinu urážel. Anna Oficiusová mu hrozila svým manželem. On jí stále odmítal, že je nepoctivá. Dále Anna vypovídala, že i poté za ním chodila do jeho bytu. Neschvalovala to, a proto jí vyhnala ze služby. Chůva Kateřina dosvědčuje, že slyšela od lidí, že má Kateřina špatnou pověst. Na službě, kde byla předtím, již měla milence. Také uvádí, že se jí Kateřina svěřila, že jí Mikuláš sliboval, že si ji vezme za manželku. Řekl jí, že to zařídí u jejího otce, aby mu ji dal. Také jí chtěl odvést pryč z města. Krčmářka Mariana Jelínková vypovídá, že Kateřina nebyla v ničem poslušná a často utíkala. Paní Dorota Pitterová uvádí, že Kateřina mnohdy chodila k mužům do jejich pokoje. Dávali jí za to různé dárky. I ostatní svědkové vypovídají o její špatné pověsti.

Svědkové ve prospěch Kateřiny: Matyáš Diviš, Anna Divišová, Petr Oficius, Anna Oficiusová, Dorota dcera pana Oficiuse, Kateřina chůva pana Oficiuse, Pavel Všechlabský.

Svědkové ve prospěch Mikuláše: Kateřina z Vyšehradu, Lydmila Vodičková, Mariana Jelínková, Anna Pavlacká, Dorota Pitterová, Jakub Dvorský, Lydmila kuchařka J. Prošky, Daniel syn paní Anežky, Anna chůva Václava Vodičky.

Sine dato

NA Praha, APA, kniha svědomí, sign. B2/20, fol. 5a-13a, 14a-18b.

21.

Spor Jana Janáčka s Martou Paliterovou kvůli manželskému slibu

Výše zmínění se často scházeli, sedávali spolu a pili víno. Marta slíbila vzít si Jana, pokud bude dobrý hospodář. Později ho odmítá, s tím, že dobrý hospodář není. Svědkyně vypovídá, že neví, zda proběhl oficiální manželský slib.

Svěddek ve prospěch Jana: Kateřina kuchařka Adama Sudy.

Sine dato

NA Praha, APA, kniha svědomí, sign. B2/20, fol. 13b.

Spor Davida Bince s Esterou Bezovou kvůli manželskému slibu

Kuchařka Anna byla svědkyní slibu Estery, která slíbila, že si vezme Davida, pokud to dojedná u jejího otce. David to učinil. Také uvádí, že Estera před ní často říkala, že jiného než Davida nechce. Jan Vitický svěřil přiznání Davida, že kvůli Esterě klidně opustí tovaryšství. Také uvedl, že se před ním nikdy slibu, který má s Esterou nezřekl. Vyvrací tvrzení Estery, že už jí David nechce, že by chtěl jen škody uhradit. Také popírá, že by měl David více žen. Jiřík Hanuš popisuje manželský slib mezi Esterou a Jakubem Kozlem. Eva, sestra Estery, uvádí, že byla Estera na Davida vždy laskavá. Také svědčí, že se již chystala svatba. Dále vypovídá, že se jí sestra svěřila, že se spolu s Davidem pohádala. David jí řekl, že ji už nechce. Druhá sestra Esterina, Zuzana, také dosvědčuje, že se spolu David s Esterou hádali. Služebná Eva vypovídá, že jí matka Estery domlouvala, ať si Davida nebere. Tato služebná byla také svědkyní častých hádek mezi Davidem a Esterou. Estera mu vyčítala, že příliš utrácí peníze a nestará se o svatbu. Estera řekla, že již Davida nechce, že mu už nevěří. On jí prosil, ať to nedělá. Sliboval, že se polepší. Ona ho odmítla. Vyčetl jí, proč mu to neřekla dříve. Odvětila, že věřila jeho slibům, ale již více mu nevěří. Další svědek uvádí, že se David více než rok o svatbu nestaral a svatbu vůbec nechtěl. Tvrdí, že je to vina Davida. Jan Šot dokládá, že David chce jen uhradit škody. Anna Sosnovcová byla svědkyní nadávek Davida vůči Esterě. Také byla svědkyní, kdy David oznámil Esterě, že ji nechce. Chtěl jen peníze. Alžběta Stehlíková uvádí, že David si před nějakou dobou namlouval jinou dívku.

Svědkové ve prospěch Davida: Eva služebnice pana Beze, Apolena chůva pana Beze, Jan Bez , Jan Pair, Balcar Just, Eva dcera pana Beze.

Svědkové ve prospěch Estery: Anna Sosnovcová, Kristýna Peštová, Alžběta Stehlíková, Jiřík Hanuš, Markyta manželka pana Beze, Jan Vitický, Bartoloměj Zlatej, Jan Jungmaier, Anna kuchařka Melichara Petržilky, Anna služebnice Jana Kropáče, Václav Blovský, Pavel Nelcl , Jan Šot, Jan Kukla, Lydmila Minichová.

Svědek ve prospěch Estery, ale na dožádání Davida: Zuzana dcera pana Beze.

Sine dato

NA Praha, APA, kniha svědomí, sign. B2/20, fol. 35b-51a, 53b-55b.

23.

Spor Jana Buriana Třemovského s Kateřinou Rudovou kvůli manželskému slibu

Uvedena výpověď, že se Jan často stýkal s Kateřinou. Kateřina přijala od Jana Buriana prsten. Pravila, že si ho vzala z upřímné lásky. Později chce poradit od přátel, protože neví, jak se rozhodnout, a zda si ho má vzít. Je jí vytýkáno, proč tedy ten prsten přijímala. Stále váhá, a proto to nechává na vůli boží. Nakonec si přeje, aby Jan ukončil soud o náhradě škod, které mu vznikly. Chce, aby si ji vzal za manželku.

Svědék ve prospěch Kateřiny: Jan Spodor.

Svědkové ve prospěch Jana: Jan Spodor, Jan Procházka.

Sine dato

NA Praha, APA, kniha svědomí, sign. B2/20, fol. 51a-52a, 60a-60b.

24.

Spor Aleny Renoltové s Janem Renoltem kvůli manželským neshodám

Juliana Hovorcovská, matka Aleny, je svědkyní urážení své dcery od manžela. Jan Julianě vytýkal rozpad manželství. Juliana mu vynadala a on jí vyhrožoval, že její dceru zabije. Uvedl, že by tím nic neztratil. Juliana také uvádí, že ji samotnou chtěl jednou zabít. Alenino bití potvrzují také další svědkové, Anna služebná a Jan Srbovec. Ten také dokládá, že po jejím bití se jí Jan vždy omlouval. Anna Kavková vypovídá, že Alenu zbil a ona ani chodit nemohla. Také uvádí, že jí prodával věci. Domlouvala mu, že se svým manželem se také hádá a přece spolu musí zůstat. On uvedl, že si s ní bude dělat, co chce. Služebná Lydmila vypovídá, že jí často bil a ona od něj utíkala a schovávala se u sousedů. Také vypovídá, že Alenu často zavíral do sklepa a tam jí trestal. Jednou jí našla v bezvědomí. Jan také odcházel z domu a nevracel se několik dní.

Svědkové ve prospěch Aleny: Juliana Hovorcovská, Jan Srbovec, Anna služebnice paní Juliany, Saloména Dobřická, Mariana Čejková, Anna Kavková, Lydmila služebnice Martina Uzdáře, Eva souseda Víta Petržilky, Mariana manželka Matěje Housky, Václav Špaček, Regina vdova Paldová, Štěpán Zámotský, Marie Přemyslova.

Sine dato

NA Praha, APA, kniha svědomí, sign. B2/20, fol. 61b-67a, 86b-88b.

25.

Spor Markyty Šeitové s Kašparem Pelcmanem kvůli manželskému slibu

Kašpar měl pohlavní styk s Markytou. Ona poté otěhotněla. Kašpar se přiznává, že je to jeho dítě. Chce se o něj postarat. Ona na tuto nabídku nepřistoupí a trvá na sňatku. On si jí odmítá vzít. Odůvodňuje to tím, že jsou jeho rodiče proti tomu. Také uvádí, že by přišel o řemeslo. Markytu provází špatná pověst. Neustále mu nadbíhá. Přátelé nutí Kašpara, aby si ji počestně vzal. Souhlasí k určenému datu, ale sňatek se neuskuteční. Kašpar odchází z Prahy.

Svědkové ve prospěch Kašpara: Jan Pelcman, Jan Hoiet , Šimon Raider, Hans Habr, Regina Foglarová.

Svědkové ve prospěch Markyty: Veruna Pelcmanová, Jan Pelcman, Ondřej Patricius, Kašpar Kolmon, Kateřina Zafitretová , Jan Habr, Jan Zikmund Job knihař.

Sine dato

NA Praha, APA, kniha svědomí, sign. B2/20, fol. 67b-77a.

26.

Spor Jana Leidulta s Annou Tancerovou kvůli manželskému slibu

Jan Leidult oznámil přátelům, že se chce oženit a vzít si Annu Tancerovou. Prosil mistry rukavičkářského řemesla, aby mu umožnili výjimku a on se mohl stát mistrem téhož řemesla. Jeden ze svědků učinil suplikaci k panu rychtáři. Slíbil, že složí určitou peněžní částku za účelem přijetí Jana do řemesla. Otec Anny vypovídá, že za ním Jan Leidult přišel a prosil ho, aby mu do tohoto řemesla pomohl. Její otec dále svědčí, že to vše učinil a pomohl mu. Ve prospěch Anny uvedena výpověď, která dokládá její tvrzení, že její otec pomohl Janovi dosáhnout postavení mistra. Otec Anny na to vydal své finanční prostředky. Anna se svěřila, že si ho již vzít nechce, a že chce pouze nahrazení finančních ztrát.

Svědkové ve prospěch Anny: Ondřej Košmberk, Petr Richter.

Svědkové ve prospěch Jana: Bartoloměj Bisender, Jiřík Wisend tobolář, Bartoloměj Holárek rukavičník, Pavel Špranger, Jan Kuchař.

Sine dato

NA Praha, APA, kniha svědomí, sign. B2/20, fol. 77b-78b, 79b-80b, 82a-83a, 83b-84a, 97b-98a.

27.

Spor Magdaleny Kochtanové s Vítem Mydlářem kvůli manželskému slibu

Došlo k zasnoubení mezi Magdalenou a Vítem. Poté Magdalena otěhotněla. Nechala Víta zavřít do vězení. On svému příteli slíbí, že si ji vezme. Ale před rychtářem tento slib odmítl zopakovat. Magdalena ho nechce nechat propustit, dokud s ní neuzavře řádný sňatek. Vít je později propuštěn. Jeho otec se za něj zaručil. Přesto si Vít Magdalenu vzít nechce, protože se z vězení nedostal její zásluhou.

Svědkové ve prospěch Magdaleny: Jindřich Joachim z Planice, Ondřej Kochtan, Anna manželka Jindřicha Joachima, Jiřík Šťovík.

Sine dato

NA Praha, APA, kniha svědomí, sign. B2/20, fol. 78b-79b, 81a-82a, 96b.

28.

Spor Johanky Košíkové s Albínem Prelhušem kvůli manželskému slibu

Svědék uvádí, že se Johanka s Albínem objímala a líbala. Také pili víno a něco si šeptali. Jan Sekerník je poté vyprovodil domů a oni spolu zůstali. Dále vypovídá, že neví, co jiného se mezi nimi stalo.

Svědék ve prospěch Johanky: Jan Sekerník.

Sine dato

NA Praha, APA, kniha svědomí, sign. B2/20, fol. 138b-139a.

29.

Spor Ludmily Houskové s Mikulášem Houskou kvůli manželským neshodám

Petr Pekařovic potvrdil manželské spory. Mikuláš Ludmilu bil a nadával jí. Hovoří o tom, že jí nic dobrého nepřeje. Uvádí, že si s ní může dělat, co chce. Prohlašuje, že i kdyby ji zabil, že nic neztratí. Má spory i s jejími rodiči. Mikuláš také manželce bere její peníze a utrácí je.

Svědék ve prospěch Ludmily: Petr Pekařovic.

Sine dato

NA Praha, APA, kniha svědomí, sign. B2/20, fol. 141b-143a.